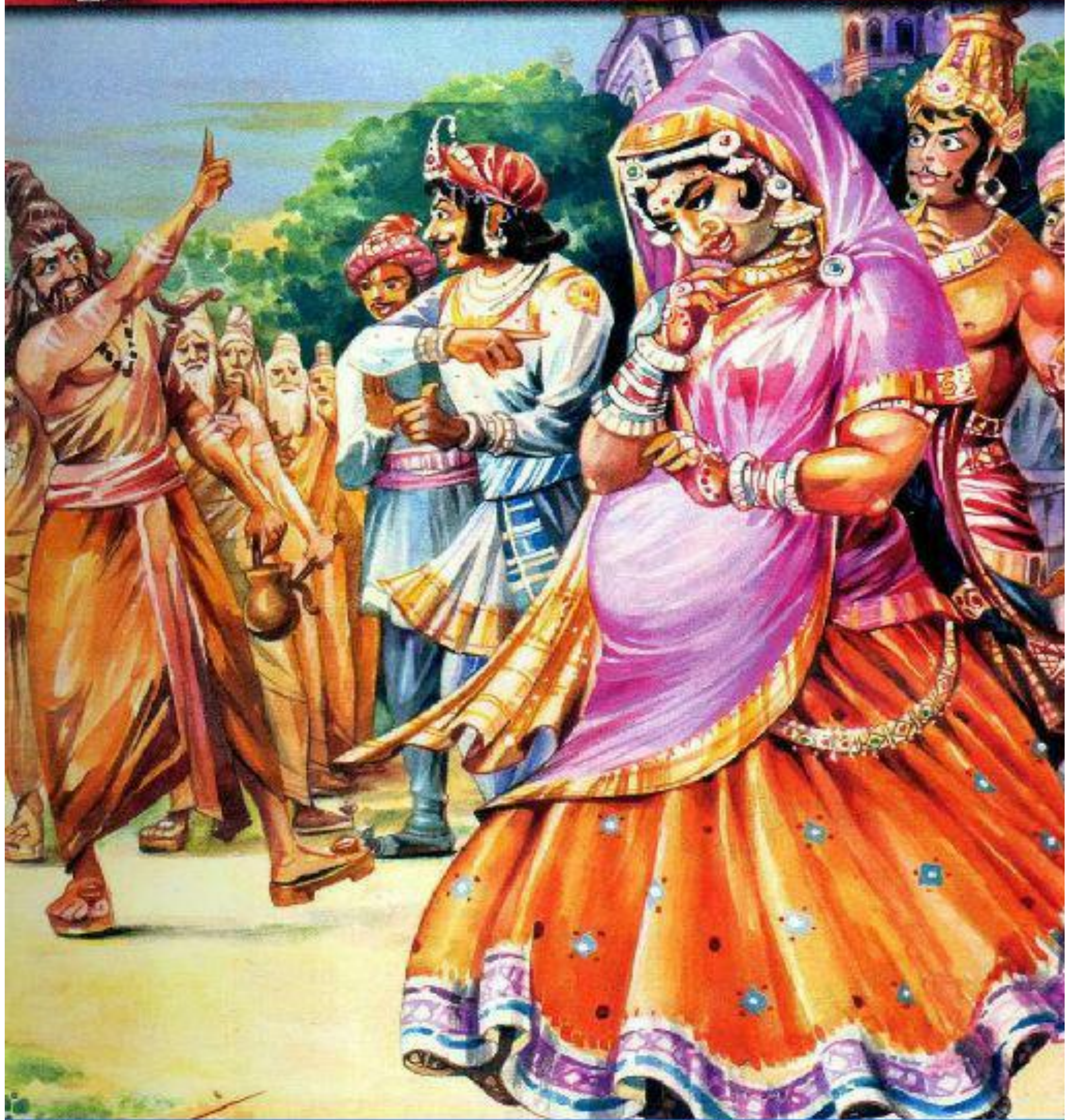
जून २००१ Rs. 10/

चांदोबा

/ 68

Fullscreen 127 /68

पांच वर्षांच्या मुलाची पन्नाशी उलटली

गेली पन्नास वर्षे 'डेनिस द मेनेस' हा व्रात्य मुलगा पांच वर्षांचाच राहिलेला आहे. मि. हेन्री 'हॅंक' केचॅम यांच्या कुंचल्यातून निर्माण झालेले 'डेनिस' हे सर्वाधिक लोकप्रिय विनोदवीर पात्र आहे. जगांतल्या असंख्य वृत्तपत्रांतून आणि मासिकांतून डेनिसची उपस्थिती असते. केचॅमचा स्वतःचाच मुलगा डेनिस ह्याच्यावरून त्यांना ही कल्पना सुचली. त्यांचा डेनिस जेव्हां पांच वर्षांचा होता तेव्हां त्यांची पत्नी रागाने नवऱ्याजवळ येऊन म्हणाली, ''तुझा मुलगा म्हणजे एक त्रास (मेनेस) आहे!'' केचॅम त्यावेळीं चित्रपटासाठी चित्रें व व्यंगचित्रें काढीत असे. त्यांना (आता त्यांचे वय ८१ आहे) १९५१ मधें ही चित्रें तयार करण्याची त्यांना स्फूर्ति झाली. डेनिसला त्याचे जन्मदाते मिचेल पतीपत्नी, त्यांचे शेजारी विल्सन, मित्र जोई, कुत्रा टफ या सगळ्यांना कॅन्सास राज्यांतल्या विचिटा या गांवी केचॅमनी स्थायिक बनवले. त्यांनी मनाशी ठरवले की याच्या खोडसाळपणाच्या लहानशा उंदराला, कधीं डोंगराएवढा वाढू द्यायचाच नाही. डेनिस हा खट्याळवीर आबालवृद्धांचा अतिशय आवडता मुलगा आहे.

पटपट

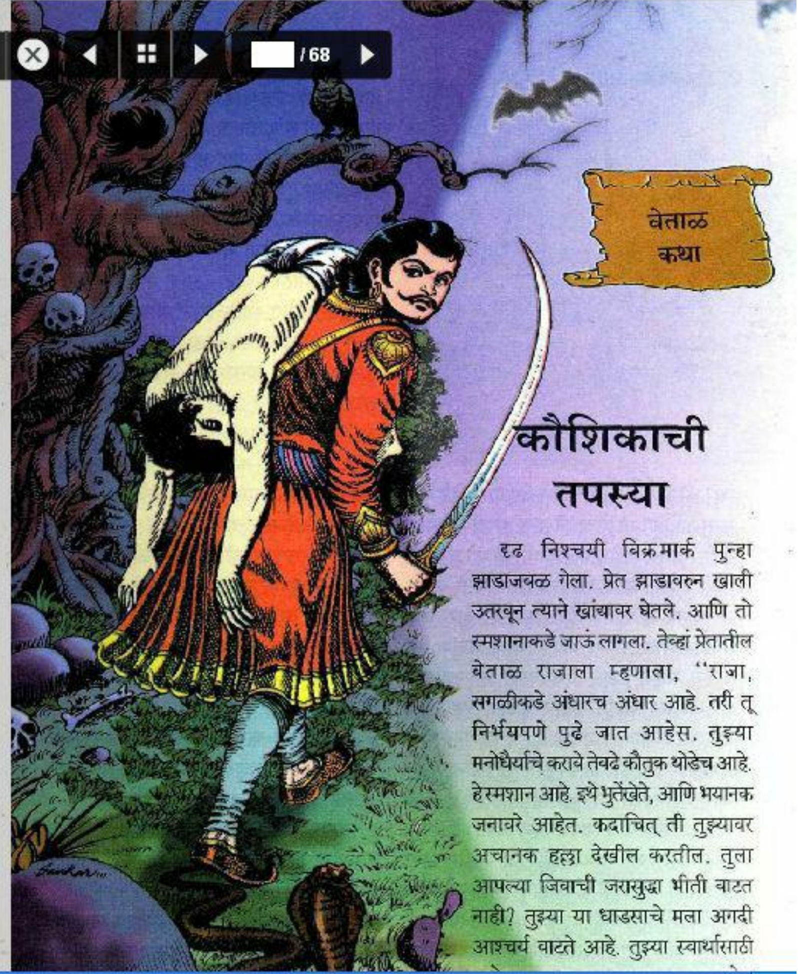
गुजरातमधल्या शाळांतल्या मुलांना सध्यां इमारतीमधून बाहेर पडण्यासाठी खास शिक्षण दिले जाते आहे. तास संपल्याची किंवा मधल्या सुट्टीची जी घंटा असते त्यापेक्षां ही घंटा वेगळी वाजते. ही घंटा त्यांना 'घाई करुं नका, पण रांगेने चालत जाऊन शिक्षकां बरोबर मैदानांत जा' असे सांगते. या नव्या पद्धतीचा कांही दिवस सराव केल्यानंतर अहमदाबादमधें चांचणी घेताना पाहिले तर एका शाळेची हजारों मुलें एक मिनिटांतच शिक्षकांसह ओळीने बाहेर पडली.

सहस्त्रकोटी लोकसंख्या

गतवर्षी ११ मे ला, आपल्या देशाची लोकसंख्या एक हजार कोटी या आंकड्याला पोंचवणारे बालक जन्माला आले. २००१च्या जनगणनेचा पहिला टप्पा २८ फेब्रुवारीच्या मध्यरात्रीं पूर्ण झाला. प्राथमिक गणनेवरुन जो निकाल महिनाभरानंतर जाहीर झाला त्यांत दहा महिन्यांतच आपली लोकसंख्या २७,०९५,२४७ या आंकड्याने वाढली आहे. त्या मोजणीनुसार १ मार्चला देशांत ५३१,२७७,०७८ पुरुष आहेत आणि ४९५,७३८,१६९ स्त्रिया आहेत. जगांत सर्वाधिक लोकसंख्या चीनमधे आहे आणि हजार कोटी लोकसंख्या असलेले भारत राष्ट्र दुसऱ्या क्रमांकावर आहे.

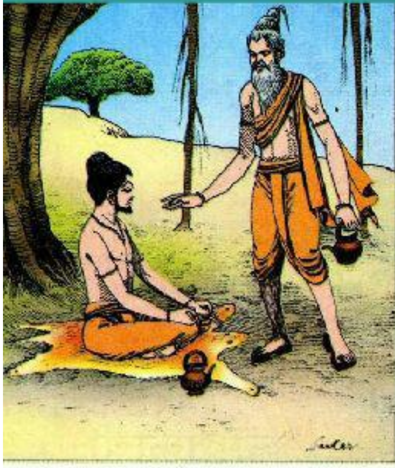
नागरिकांमधे साक्षरतेचे प्रमाण ६५.८३ टक्के आहे. त्यांत ७५.८५ टक्के पुरुष आणि ५४.१६ टक्के स्त्रिया साक्षर आहेत. केरळमधें साक्षरतेचे प्रमाण ९०.९५ टक्के आहे. दुसऱ्या क्रमांकावरच्या मिझोराम राज्यांत ८८.४९ टक्के लोक साक्षर आहेत. तिसरा क्रमांक लक्षद्वीपचा आहे. तिथले ८७.५२ टक्के लोक साक्षर आहेत.

९ ते २८ फेब्रुवारीपर्यंत, जनगणना करणाऱ्या १७,००० अधिकाऱ्यांनी, ५२०० गांवातल्या आणि ६४०,१०० खेड्यांतल्या मिळून २००० घरांना भेट दिली व जनगणना पूर्ण केली. लोकसंख्येची पहिली गणना १८७१ साली केली होती. २००१ सालीं केलेली ही

कौशिकाची तपस्या

दृढ निश्चयी विक्रमार्क पुन्हा झाडाजवळ गेला. प्रेत झाडावरुन खाली उतरवून त्याने खांद्यावर घेतले. आणि तो स्मशानाकडे जाऊं लागला. तेव्हां प्रेतातील वेताळ राजाला म्हणाला, ''राजा, सगळीकडे अंधारच अंधार आहे. तरी तू निर्भयपणे पुढे जात आहेस. तुझ्या मनोधैर्याचे करावे तेवढे कौतुक थोडेच आहे. हे स्मशान आहे. इथे भुतेंखेते, आणि भयानक जनावरे आहेत. कदाचित् ती तुझ्यावर अचानक हल्ला देखील करतील. तुला आपल्या जिवाची जरासुद्धा भीती वाटत नाही? तुझ्या या धाडसाचे मला अगदी आश्चर्य वाटते आहे. तुझ्या स्वार्थासाठी

कां? की दुसऱ्या कोणाचे भले करण्यासाठी हे काम करत आहेस? या विचाराने मला अगदी चैन पडत नाही. तुला तर माहीत आहे की मी तुझे भले इच्छितो. काही दुर्घटना घडेल ह्याचीच मला भिती वाटते. जो मानव आपल्या ध्येयप्राप्तीसाठी कुठल्याही अडथळ्याचा सामना करतो त्याचे कौतुक केले पाहिजे. माझ्या दृष्टीने जो आपल्या ध्येयपूर्तीसाठी तन,मन,धन खर्चून प्रयत्न करतो, वेळप्रसंगी आपल्या जिवावर उदार होतो, असा मानव धन्य आहे. पण त्याचा आत्मबंधू वा गुरु त्याला मधेच जर म्हणाला की, "हे तुला शोभत नाही, तू हे बंद कर." आणि त्यांचे सांगणे ऐकून त्याने जर प्रयत्न सोडून दिले, तर माझ्या दृष्टीने तो कांही शहाणा ठरत नाही. फार पूर्वी कौशिकाने देखील दुसऱ्यांचे ऐकून अशी चूक केली. तू पण असा अविवेकी बनूं नयेस म्हणून तुला सावधान करण्यास, चूक करण्यापासून तुला वाचविण्यांसाठी, त्याची एक गोष्ट सांगतो. नीट लक्ष देऊन ऐक." असे म्हणून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

"फार पूर्वीची गोष्ट आहे. गुरुमुख नांवाच्या पंडिताच्या गुरुकुलांत कौशिक नांवाचा विद्यार्थी विद्याभ्यास करत होता. वयाच्या विसाव्या वर्षीच त्याने सर्व शास्त्रांचा अभ्यास केला होता. आणि त्यात तो पारंगत झाला. आता पुढे काय करावे हे त्याला कळेना. म्हणून त्याने आपले गुरु गुरुमुख यांना सल्ला विचारला. तेव्हां गुरु म्हणाले "मुला, तुझ्यांत अद्‌भुत, असामान्य, बुद्धिमत्ता आहे. पण एकाग्रतेचा अभाव आहे. म्हणून तू कांही दिवस तपस्या कर, म्हणजे भगवान प्रसन्न होऊन स्वतःच तुला पुढें काय करायचे ते सांगतील." कौशिक दंडकारण्यात पोचला. तिथे एका विशाल वटवृक्षाखाली बसून तपश्चर्येत गुंग झाला. त्याची तपश्चर्या खडतर होती. सकाळीं उठून सर्व दैनंदित व्यवहार आटोपून, कंदमुळे खाऊन तो तपश्चर्येस बसत असे. सूर्यास्तानंतर तो परत कंदमुळें खाऊन झोपत असे. अशा तऱ्हेने सात वर्षे त्याने तपस्या केली. तरी देखील देव प्रसन्न झाला नाही.

देशपर्यटन करत असलेल्या गुरुमुखांनी कौशिकाला त्या वटवृक्षाखाली पाहिले. कौशिकाने आपली दुःखभरी कहाणी गुरुला सांगितली.

"तपस्येसाठी एकाग्रतेची जरूर आहे. तुझ्या तपस्येत एकाग्रतेचा अभाव तर नाही ना?" गुरुमुखांनी विचारले.

"अजिबात नाही, गुरुवर्य." कौशिक म्हणाला.

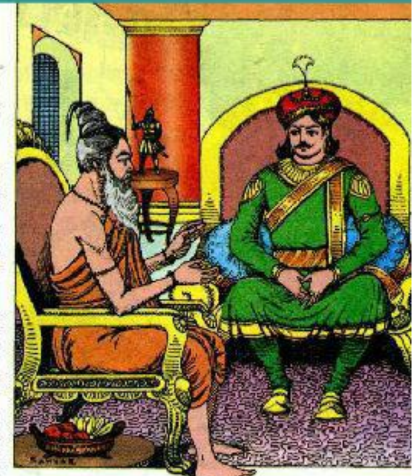
"ठीक आहे. मी मणिपाल नांवाच्या राजाला भेटायला जात आहे. तिथून परत आल्यावर तुझ्या समस्येवर उपाय व मार्ग सांगीन." असे सांगून गुरुमुख तेथून निघाले.

त्याचवेळी राजा मणिपालच्या समोर एक बिकट समस्या उभी राहिली. त्याचा अनुभवी कोषाधिकारी अचानक मरण पावल्यामुळे नवीन कोषाधिकाऱ्याची नेमणूक, हा एक गंभीर प्रश्न त्याच्या समोर उभा राहिला.

पहिला कोषाधिकारी खजिन्याच्या समोरच्याच घरात राहात होता. व बायको मुलांबरोबर आरामांत आपले आयुष्य घालवित होता. तो अगदी गाढ झोपेत कां असेना, आजूबाजूला काय चालले आहे, याचा त्याला बरोबर पत्ता लागत असे. ह्याचे कारण मनाची एकाग्रता. विराग, भोग आणि वेग या तिघांनी सांगितले की ते देखील एकाग्रचित्ती आहेत, तर त्यांना कोषाधिकारी बनवावे. त्यांच्या ह्या मागणीवर राजा कुठलाच निर्णय घेऊं शकत नव्हता.

त्या तिघांत विराग संगीत विद्वान होता. भोग महानभक्त होता. तर वेग मेहनती होता. तिघेही आपण विश्वासू आहेत असे सांगत होते. राजा याच विचारात गढलेला होता, की तिघांपैकी कोणाची निवड करावी? बरोबर त्याचवेळी गुरुमुख तिथे आले. राजा मणिपालने त्यांचे आदरातिथ्य केले. "आपण अगदी योग्यवेळी आला आहात. मला कांही उपाय सांगून ह्या संकटातून सोडवा." राजा म्हणाला.

गुरुमुखाने त्या तिघांना बोलावून सांगितले की "मी तुम्हा तिघांच्या एकाग्रतेची परिक्षा घेऊं

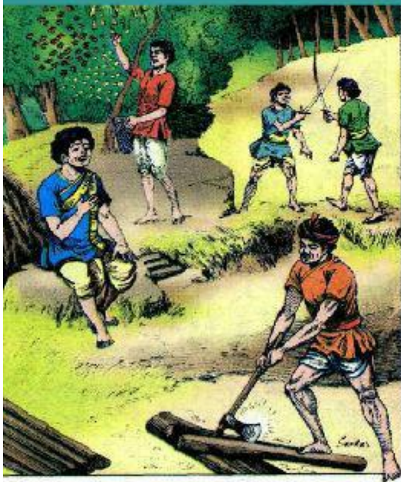

इच्छितो. दंडकारण्यात विशाल वटवृक्षाखाली माझा एका शिष्य तपस्या करीत आहे. त्याच्या तपस्येच्यावेळी विराग दोन तास गाणे गात राहील. एकाग्रतेने म्हटले तर दोन तासांत पंचवीसएक गाणीं गाता येतील. विराग जेव्हां तेथे गाणे गात असेल तेव्हां भोग शंकराच्या पूजेसाठी कांटेरी झाडांची फुलें तोडून आणेल. एकाग्रतेने काम केले तर दोन तासांत स्वतःला कांटे टोंचून न घेता, शंभरएक फुलें तोडून आणता येतील. अशाच तऱ्हेने वेगला पण तेथील वृक्षाची मुळें कुऱ्हाडीने तोडून पन्नास लांकडे जमवायची आहेत."

तिघांनी गुरुमुखाच्या ह्या अटी मान्य केल्या.

दुसऱ्याच दिवशी राजा त्याच्या परिवारांतील कांही सदस्य, गुरुमुख, आणि ते तिघे दंडकारण्यातील त्या वटवृक्षाजवळ जाऊन

Restore

पोचले. कौशिक डोळे मिटून ध्यानात मग्न होता. तिन्ही स्पर्धक आपापल्या कामाला लागले.

राजा मणिपाल गुरुमुखाला म्हणाला, "तुमच्या शिष्याची तपस्या फारच कठोर व अद्‌भुत आहे. सकाळपासून इतकी गडबड चालली आहे, पण त्याला त्याची कांही जाणीव नाही. तो तपस्येत मग्न आहे."

गुरुमुखाने हंसत म्हटले, "आपल्याला माझ्या शिष्याची परिक्षा घ्यायची नसून विराग, भोग आणि वेग यांच्या एकाग्रतेची परिक्षा घ्यायची आहे." असे म्हणून त्याने एका सैनिकास शिट्टी वाजवायला सांगितली. तरीसुद्धा कोणी मागे वळून बघितले नाही.

त्यांनी याकडे लक्षच दिले नाही. गुरुमुखाने सांगितल्याप्रमाणे कांही सैनिक या तिघांच्या चहूंबाजूंनी खड्‌गयुद्ध खेळूं लागले. तरी ते तटस्थ राहिले. त्यानंतर एक सैनिक वाघा-सारखा डरकाळ्या फोडूं लागला. पक्षांसारखा कलकलाट केला, व "पुरामुळे पाणी येत आहे", असे ओरडला. तरीपण त्या तिघांवर त्याचा कांही परिणाम झाला नाही.

दोन तास पूर्ण होईपर्यंत विरागने पंचवीस गाणी गायली. भोगने शंभर फुले तोडली. वेगने पन्नास लांकडे तोडली. "या तिघांनी आपापली कामे व्यवस्थित केली आहेत. आता आपण कृपया सांगा, ह्या तिघांमध्ये कोण योग्य आहे?" राजा मणिपालने गुरुमुखाला विचारले.

मंद हास्य करीत गुरुमुखाने तिघांना आपल्या जवळ बोलावले, आणि म्हणाला, "तुम्हा तिघांच्या एकाग्रतेची अजून एक वेगळी परिक्षा मी घेणार आहे. तुम्ही हे सांगा की ज्या वेळीं तुम्ही आपले काम करत होता, तेव्हां तुमच्या आजूबाजूला कोणत्या गोष्टी घडत होत्या? उत्तर बरोबर असेल पाहिजे."

पण विराग, भोग व वेग यांना त्यांच्या आजूबाजूस काय घडते आहे ह्या गोष्टीचा पत्ताच नव्हता. सैनिकाची शिट्टी, सैनिकांचे खड्‌गयुद्ध, पक्षांचा कलकलाट, याबद्दल त्यांना कांहीच ही माहीत नव्हते. विरागचे संपूर्ण लक्ष गाण्यांत, भोगचे फुलांत, तर वेगचे लांकडांत होते. त्यांची ही एकाग्रता पाहून स्वतः राजा देखील चकित झाला.

"या तिघांमध्ये कोण योग्य आहे याचा निर्णय बुद्धिबळावर घेता येत नाही. यासाठी आवश्यक ती तपशक्ती माझ्या शिष्यांत आहे." असे म्हणत त्याने कौशिकला दोनदा हांक मारली.

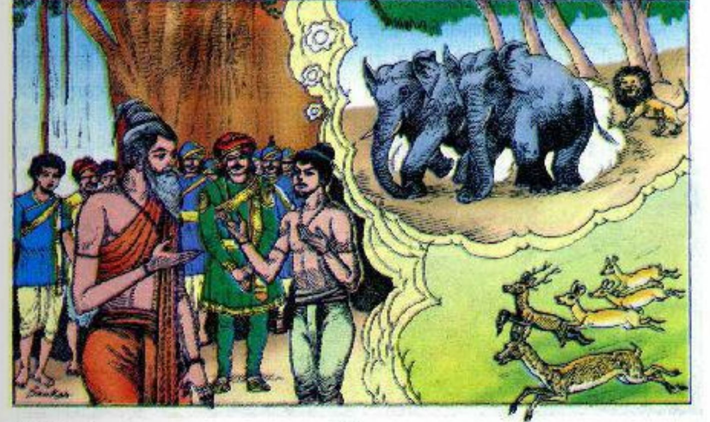
तरी कौशिक हलला नाही. अशा तऱ्हेने दहावेळा हांक मारुन शेवटी गुरुमुख गप्प झाला.

कौशिकची एकाग्रता पाहून राजा अवाक् झाला. त्याचे अभिनंदन करण्यास संध्या-काळपर्यन्त तो तेथेच थांबला. सूर्यास्त होताच कौशिकने डोळे उघडले.

"आमच्यामुळे तुझ्या तपस्येत व्यत्यय आला नाही ना?" गुरुमुख म्हणाला. कौशिक आनंदात डोके हलवत म्हणाला "गुरुवर्य, सकाळी मी तपस्या सुरुं केली तेव्हां सिंहाने दोन हत्तींना पळवले. मग चार हरणें इथे चरत होती. नंतर एका माणसाने पंचवीस गाणीं म्हटली. एकाने कण्हत कांटे असलेली शंभर फुले तोडली. एकाने लांकडे तोडली. कोणी शिट्टी वाजवली. कांही खड्‌गयुद्ध करत होते. मी वाघाची डरकाळी, पक्षांचा कलकलाट, ऐकत होतो. मग आपण दहा वेळां मला हाक मारलीत. अशा माझी एकाग्रता भंग करणाऱ्या गोष्टी घडत होत्या. तरीही मी न हलता बोलता तपांत मग्न राहिलो. मला असं वाटतं, की आता माझ्या एकाग्रतेवर आपला विश्वास बसला असेल."

शिष्याच्या ह्या उत्तरावर गुरुमुख राजाला हंसत म्हणाला, "राजा, मला माहित आहे की तुम्ही चाणाक्ष आहात. विराग, भोग व वेगाच्या एकाग्रतेबरोबर माझ्या शिष्याच्या तपस्येबाबत पण आपण ऐकले. खजिन्याच्या समोरचे घर माझ्या शिष्याला द्या. आणि त्याला कोषाधिकारी पद द्या. एक पान जरी हलले तरी माझ्या शिष्याला ते कळेल व तो खजिन्याचे रक्षण करेल."

राजाने आपला होकार दिला. पण कौशिक निराश होऊन "गुरुवर्य" असे म्हणून पुढे कांही बोलणार एवढ्यांत त्याला अडवत गुरुमुख म्हणाला "मुला, माझी हार्दिक इच्छा आहे. की तू मणिपालच्या राजाचा कोषाधिकारी व्हावेस.

Restore

आपली योग्यता सिद्ध कर. गृहस्थाश्रम स्वीकारुन आनंदाने आयुष्य घालव. यामुळे तुझे आणि राज्याचे कल्याण होईल.'' असे बोलून तो आपल्या गुरुकुलांत जाण्यास निघाला.

ही गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला, ''राजा, गुरुमुखाने राजा मणिपालला जो सल्ला दिला, तो योग्य व विवेकी वाटत नाही. सर्व शास्त्रांत पारंगत, देवाच्या दर्शनासाठी कठोर तप करणाऱ्या कौशिकाला 'कोषाधिकारी हो', असे सांगणे योग्य आहे कां? तसेच पक्की एकाग्रता असणारे विराग, भोग व वेग ह्यांच्यावर त्याने अन्याय केला. मी तर म्हणेन त्याने त्यांचा अपमान केला. त्याने पक्षपात केला. राजाला चाणाक्ष म्हणून, त्याचे तांगूलचालन करुन, त्याने आपले काम साधले. ह्या सगळ्याचा अर्थ काय? माझ्या या शंकांची उत्तरे माहित असून जर तू गप्प राहिलास तर तुझ्या डोक्याची शंभर शकले होतील.''

विक्रमार्क म्हणाला, ''जर कोणालाही आपल्या कामात सर्वोच्च पदांस पोचायचे असेल तर त्यासाठी एकाग्रतेची अत्यंत जरुर आहे. त्यासाठी फक्त बुद्धिमान असणे पुरेसे नाही. हे विराग, भोग व वेगवरुन सिद्ध होते. पण तप करुन महानकार्य करुं इच्छिणाऱ्या कौशिकात या एकाग्रतेचा अभाव आहे. कुठलाहीं विषय चांगला समजणे वेगळे, आणि आपल्या कार्यसिद्धी साठी ते प्रत्यक्ष आचरणांत आणणें या दोन वेगळ्या गोष्टी आहेत.

कौशिकमध्ये हा गुण किंवा असे कौशल्य नाही. त्याचमुळें तपस्येत मग्न असूनसुद्धां त्याचे लक्ष इकडे तिकडे होणाऱ्या छोट्या गोष्टींकडे जाते. या गोष्टी त्याच्या लक्षांत रहातात. अशीच व्यक्ती कोषाधिकारी होण्यास लायक आहे. ज्या तिघांनी या पदाची अशा केली, ते मोठे एकाग्रचित्ती होते. पण त्यांचे सामर्थ्य तितकेच मर्यादित आहे. म्हणून ते या पदासांठी अगदी अयोग्य आहेत.

गुरुमुखाला माहित होते की त्याने राजाला जे कांही थोडेफार सांगितले आहे, ते राजाला समजेल. त्याचा मतितार्थ त्याला कळेल. म्हणून गुरुमुखाने राजाला चाणाक्ष म्हणून त्याचे कौतुक केले.''

अशा तऱ्हेने राजाचा मौनभंग झाल्यामुळे वेताळ प्रेतासह अदृश्य होऊन झाडावर जाऊन बसला.

आधार ''वसुंधरा'' यांची गोष्ट

यक्ष पर्वत

5

(खड्गवर्मा आणि जीवदन्ताने सिंहाला आणखी एका पडक्या घराकडे हाकलले आणि त्या घरांतून बाहेर पडण्याचा रस्ता ते शोधूं लागले. खोलींत पडलेली धान्याची पोती त्यांना दिसली. त्यांनी त्याला आग लावली. तेवढ्यांत त्यांना शेजारच्या खोलीतून कोणाचेतरी ओरडणे ऐकूं आले. तिथे जाऊन पाहिले तर त्या छोट्या खोलीत एक म्हातारा बंदी होता.)

खड्गवर्मा व जीवदन्ताला पाहून त्याने विचारले, ''तुम्ही कोण आहात? तुम्ही त्या चोर पुजारिणीचे शिष्य आहात असे तर वाटत नाही. तुम्ही कोणीही असा, पण माझे रक्षण करा. शेजारच्या खोलीत धान्य जळत आहे. त्यामुळे धगीने भिंत गरम झाली आहे आणि माझे अंग भाजत आहे.''

''थोड्याच वेळांत खोलीचे छत खाली कोसळणार आहे'' असं म्हणत जीवदन्त म्हाताऱ्याजवळ आला. त्याने आपल्या हातांतील दंडाने म्हाताऱ्याच्या हातांतील बेड्या तोडल्या. व तो त्याला बाहेर घेऊन आला.

वृद्धाने आतुरतेने चारी बाजूला बघितले. ''बऱ्याच काळानंतर मी स्वतंत्र झालो आहे. अजूनही ती चोर पुजारीण ह्या पुराण्या नगरांवर राज्य करते आहे कां? तुम्ही कोण आहात? हे तर तुम्ही सांगितलेच नाही.''

जीवदन्त वृद्धाचे बोलणे मधेंच थांबवत म्हणाला ''तुझ्या जीवनाची कहाणी ऐकायला आत्ता आमच्याकडे वेळ नाही. आम्हाला त्या पुजारिणीच्या हृदयापासून बचाव करुन जंगलात जायचे आहे. तुला इथेच थांबायचे

Restore

आहे की आमच्या बरोबर जंगलात येणार आहेस, ते आधी ठरव."

वृद्ध मांत्रिक क्षणभर गप्प बसला. व मग बोलूं लागला. "त्या चोर पुजारिणीचा वध करुन बदला घेतल्याशिवाय कुठल्याही परिस्थितींत मी येथून हलणार नाही. माझी अशी दयनीय अवस्था पाहून माझे शिष्य मला नक्की मदत करतील. त्यांच्या मदतीने त्या नीच पुजारिणीचे तुकडे तुकडे करुन गिधाडांना खायला घालीन तेव्हांच मी शांत होईन."

जीवदन्त त्या वृद्धाला कांही म्हणणार एवढ्यांत पुजारीण, मांत्रिक व जटाभूत एकदम तिथे येऊन धडकले. वृद्धाला बघून खोखो हंसत पुजारीण म्हणाली, "वा, हा म्हातारा लांडगा काळकोठडीतून बाहेर आला कां? आता ह्या सगळ्यांना पकडून त्यांचा महाभूताला बळी देईन." असे म्हणत पुजारीण पुढे येऊं लागली. ताबडतोब धनुष्याला बाण लावून पुजारिणीवर नेम धरत खड्गवर्मा म्हणूं लागला, "ए पुजारिणी, एक पाऊल पुढे टाकशील तर बघ. हा बाण तुझे धड मस्तकापासून वेगळे करेल. खबरदार!"

पुजारिणीच्या एका शिष्याने हातांतले त्रिशूळ जोराने हलवीत म्हटले "हे महाशक्ती पुजारिणी, ह्या म्हाताऱ्या पुजाऱ्याला व या दोघां तरुणांना आपल्या मंत्रशक्तीने भस्मसात कर."

"नाही, मी ह्यांना इतक्या सहजपणे भस्मसात करणार नाही. ह्या तिघांना नेऊन महाभूताच्या पायाशी बळी देणार आहे." असे म्हणत शेजारी उभ्या असलेल्या मांत्रिकाला व जटाभूताला पुजारीण म्हणाली "अरे, नुसते आ वासून उभे काय राहिलात? पकडा त्यांना."

तिच्या बोलण्यावर हंसत जीवदन्त म्हणाला, "ए भुता, हे पण कळत नाही कीं तू भूत आहेस की लाबसट? उभे कशाला राहिलात? आम्हाला पकडा तर, मग बघा काय होते."

जटाभूत घाबरत मांत्रिकाला म्हणाले "गुरु, ह्या दोघांना मी पकडून गिळून टाकूं?"

"शिष्या, असे करुं नकोस. महापुजारिणीने आपल्याला त्यांना जिवंत पकडायची आज्ञा दिली आहे. घाई करुन आपण कांहीचेबाही केले म्हणजे?" मांत्रिक म्हणाला.

तेव्हां वृद्ध पुजारी उच्च स्वरांत म्हणाला, "आता त्या गुरुद्रोहिणीकडे कांही मंत्रशक्तीच उरलेली नाही. तिच्या साऱ्या मंत्रशक्ती मी हरण केल्या आहेत."

"हे धादांत खोटे आहे. या म्हाताऱ्या लांडग्याच्या बोलण्यावर विश्वास ठेवूं नका." असे म्हणत ती म्हाताऱ्या पुजाऱ्याकडे जाऊं लागली.

'थांब', असे म्हणत खड्गवर्माने तिच्या हातावर बाण मारला. बाण लागल्याने तिच्या हातातला दंड गळून खाली पडला. हे पाहून तिथे असलेले दोन शिष्य ओरडायला लागले, "पुजारिणीची मंत्रशक्ती संपली. आता हे वृद्ध पुजारीच आमचे गुरु आहेत."

इतक्यांत आणखी शिष्य तेथे आले. वृद्ध पुजारी खूष होत म्हणाला "वा, महाभूता, कित्येक वर्षांनंतर माझ्या शिष्यांना सत्याची जाणीव झाली. आणि तू त्यांना अंधःकारातून प्रकाशांत आणलेस. पूर्वीं प्रमाणे भविष्यांत पण मी तुला प्राण्यांचे बळी देईन." दाढीवर हात फिरवित त्याने आपले दोन्ही हात वर उचलले.

आपले डोळे बारीक करुन वृद्ध मांत्रिकाला न्याहाळत जीवदन्त खड्गवर्माला म्हणाला, "खड्ग, हा वृद्ध मांत्रिक पण पुजारिणीसारखाच क्रूर व दुष्ट दिसतो आहे." मग तेथे जमलेल्या शिष्यांना तो म्हणाला, "तुमच्या आपसांतल्या गोष्टींत आम्ही लक्ष घालूं इच्छित नाही. तुम्हीच आपला निर्णय घ्या."

एवढ्यांत वृद्ध पुजाऱ्याच्या पक्षांतील शिष्य

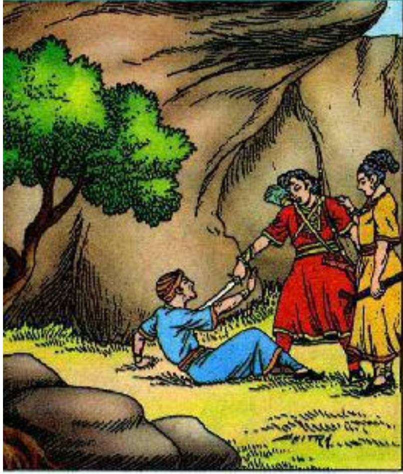

व पुजारिणीचे शिष्य दंगा करत आपापसांत मारामारी करुं लागले. हे दृश्य बघून खड्गवर्मा म्हणाला, "जीव, ह्या लढाईत दोन्ही चोर, मांत्रिक व त्याचे शिष्य कदाचित् मरतील."

"मेले तर मरुं देत. ह्या पडक्या घरांत बसलेल्या सिंहाला कांही दिवस तरी खायला, मिळेल." जीवदन्त म्हणाला.

ह्यानंतर आपली तलवार परजत खड्गवर्मा म्हणाला "अरे मांत्रिका, तुझ्या जटाभूताला आम्हाला इथून बाहेर जाण्याचा रस्ता दाखवायला सांग."

"अवश्य" असे म्हणत मांत्रिक पुढे झाला. आधीच्या रात्रीं पडक्या नगरांतून ज्या भुयारांतून ते आले होते त्याच भुयारांतून जात ते गुहेच्या तोंडाशी येऊन पोचले.

गुहेतून खाली आल्यावर चहूंबाजूला न्याहाळत ते मांत्रिकाला म्हणाले "आता तुम्ही सगळेजण पुरातन नगरात परत जा. आणि भक्तीपूर्वक महाभूताची आराधना करा."

"हे वीरांनो, तुम्ही चांगली गोष्ट सांगितलीत. आम्ही हाच जन्म काय, पुढचा जन्म देखील महाभुताच्या आराधनेत घालवूं. आम्हा प्राण्यांना ह्यापेक्षां अजून काय हवे?" असे म्हणत मांत्रिक व जटाभूत तेथून निघाले.

एवढ्यांत तेथे गडबड होऊं लागली. उंटावर बसलेला एक स्वार घसरुन गडगडत खाली येऊं लागला. खड्गवर्मा व जीवदन्त पळत तिकडे गेले. उंटाचे पाय तुटले होते आणि वेदनेने तो तडफडत होता. त्यावर स्वार झालेला माणूस पण जखमी होऊन कण्हत होता. त्याचा वेष बघून खड्गवर्मा व जीवदन्ताने ओळखले की हा लुटारुंच्यातील एक आहे.

जीवदन्त त्या चोराजवळ येऊन म्हणाला "अरे चोरा, तू तर मोठा भाग्यवान दिसतोस. इतक्या उंचावरुन पडून देखील सहीसलामत आहेस. उंट मरणाच्या दारांत आहे. पण वा, तुला कांही झाले नाही."

चोर भीतीने कापत म्हणाला "साहेब, मला मारुं नका. गण्डकमृग जमातवाल्यांची पिकें चोरणाऱ्यांतला मी नाही. स्वर्णाचारीला विचारल्यावर माझ्या बोलण्यावर आपला विश्वास बसेल."

त्याचे बोलणे ऐकून खड्गवर्मा व जीवदन्त आश्चर्यचकित झाले. आता त्यांना कळले की स्वर्णाचारी जीवंत आहे व चोरांच्या बरोबर आहे.

तलवार परजत खड्गवर्माने त्याला विचारले "गण्डकमृग जमातवाल्यांची पिकें चोरणाऱ्यांतला जर तू नाहीस, तर तुला कसे कळले की आम्ही त्यांच्या बाजूचे आहोत?"

"जंगलात भेटलेल्या मित्रांनी मला आपल्याबद्दल माहिती दिली. तुमचे कपडे, हत्यारे बघताच मी आपल्याला ओळखले. माझ्या बोलण्यावर विश्वास ठेवा." आपल्या डोक्यावर हात ठेवून शपथ घेत तो म्हणाला.

"वा, तू तर अगदी चलाख आणि हुषार दिसतोस. एक गुरुकुल स्थापन करुन विद्यार्थ्यांना शिक्षण तरी द्यायचे होतेस. चोरांच्या टोळीत

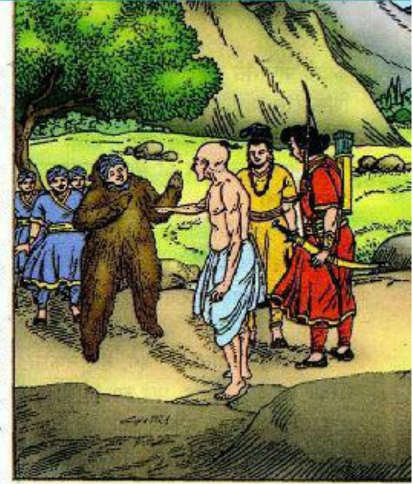
कशाला आलास? ते दगडधोंडे उंटावर लादून कशाला आणि कोठे नेत होता?" खड्गवर्माने विचारले.

"महाशय, आमचे सरदार राजधानी व एक किल्ला बांधत आहेत. ह्या साठी आवश्यक असा आराखडा स्वर्णाचारीने बनविला आहे. त्यांच्याच आज्ञेप्रमाणे हे दगडधोंडे त्या जागी नेत आहोत." चोर म्हणाला.

जेव्हां हे तिघे बोलण्यात गर्क होते तेव्हां डोंगरावरल्या दोघा तिघांनी त्यांना ओळखले व ही गोष्ट स्वर्णाचारीला सांगितली. स्वर्णाचारीच्या आनंदाला पारावार उरला नाही. तो चार चोरांबरोबर खाली येऊन पोचला. जीवदन्ताने हंसत हंसत त्याची पाठ थोपटली व म्हणाला, "स्वर्णाचारी, ठीक आहेस ना? असं वाटतं की हळूहळूं तू ह्या चोरांचा नेता बनला आहेस."

हे बोलणे ऐकून तो थोडावेळ आश्चर्याने गप्पच बसला. मग स्वतःला सावरत तो म्हणाला, "माफ करा पण निरुपायाने मी ह्यांचा सरदार समरबाहूसाठी एक किल्ला बांधत आहे. पण बांधकाम पूर्ण झाल्यावर वास्तुशास्त्रानुसार मी व विघ्नेश्वरपुजारी कोठे तरी जाऊन तपश्चर्या करुं."

"चांगला विचार आहे. पण गण्डकमृग जमातीबरोबर राहून आपले आयुष्य आरामांत घालविणारा पुजारी, तुझ्याबरोबर तप करेल? मला हे शक्य होईल असे वाटत नाही."

जीवदन्ताने आपली शंका विचारली.

"ते सगळे देवाच्या इच्छेवर अवलंबून आहे. चला, माझ्या घरी जाऊं. तिथे भोजन करुन विश्रांती घ्या." स्वर्णाचारीने विनंती केली.

डोंगर चढून ते स्वर्णाचारीच्या घरी पोचतच होते. तेवढ्यात त्यांनी पाहिले की, अस्वलाचे कातडे पांघरलेल्या एका माणसाला चोहीकडून धरुन चोर आवाज करत होते, त्रास देत होते आणि आपसांत कुजबुजत होते. स्वर्णाचारीने त्यांना विचारले "ही काय भानगड आहे? आणि अस्वलाचे कातडे पांघरलेला हा माणूस कोण आहे?"

अस्वलाचे कातडे पांघरलेल्या माणसाने स्वर्णाचारीला वाकून नमस्कार केला व म्हणाला "स्वर्णाचारीजी, मी जाणुनबुजून हे

Restore

कातडे पांघरलेले नाही. आज सकाळी सरदार शिकारींस जंगलात गेले होते. अचानक आमच्यावर हल्ला झाला. कांही जंगली लोक सरदारांना पकडून घेऊन गेले. मी कसातरी पळून निघून आलो."

"जंगलींनी चोरांच्या सरदारला अमरसिंहाला पकडून नेले? त्यांचे एवढे धाडस! ते जंगली कुठे रहातात? कुठे आहे ती जागा?" हंसत खड्गवर्मा म्हणाला.

जीवदन्त म्हणाला "खड्ग, हसूं नकोस. सरदार तर दुष्ट आहेच. पण त्याहीपेक्षा दुष्ट लोकांनी त्याला बंदी बनवले आहे. ही विचार करण्यासारखी गोष्ट आहे. हंसण्यासारखी नाही!"

ही खबर ऐकून स्वर्णाचारी आश्चर्यचकित झाला. त्याच्या शरीरांतून भीतीची एक लहर उठली.

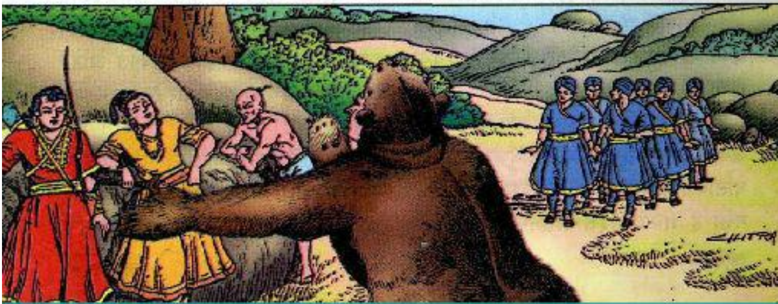
प्रथम ह्या सरदाराने त्याला बंदी बनवले. पण नंतर त्याने व त्याच्या टोळीने स्वर्णाचारीला आदराने वागविले. व समरबाहू आणि त्याची चांगली मैत्री झाली.

"देवा खड्ग आणि जीवदन्ता, मी मोठ्या संकटात सापडलो आहे. तुम्ही दोघे महाशक्ती-शाली आहात. त्या जंगली लोकांपासून तुम्हीच सरदाराचे रक्षण करुं शकता." स्वर्णाचारीने असहायपणे विनंती केली.

जीव आणि खड्गाने एकमेकांकडे पाहिले. मग खड्ग आपले डोके नकारात्मक हलवित म्हणाला "जीव, आपण कशी मदत करावी, यांवर तूच मार्ग काढ. आपला मित्र स्वर्णा-चारीची विनंती आपण मान्य करायची की नाही हे तुझ्या निर्णयावर अवलंबून आहे."

जीवदन्ताने क्षणभर विचार करुन अस्वलाचे कातडे पांघरलेल्या चोराला विचारले, "तुमच्या सरदाराला ते जंगली कसे पकडूं शकले? तिथे काय घडले ते सविस्तरपणे सांग."

आपला गळा खाकरुन तो चोर बोलू लागला. "जंगलात जे कांही घडले ते मी आपल्याला थोडक्यात सांगतो. कारण आपण आमच्या सरदारांना लौकर सोडविले नाही तर ते जंगली नरभक्षक आमच्या सरदारांना खाऊन टाकतील." (क्रमशः)

मूर्ख पंडित

एका गांवात एक डिंगमार पंडित राहात होता. आपल्या हुशारीबद्दल गांवभर तो लोकांपाशी बढाया मारत असे.

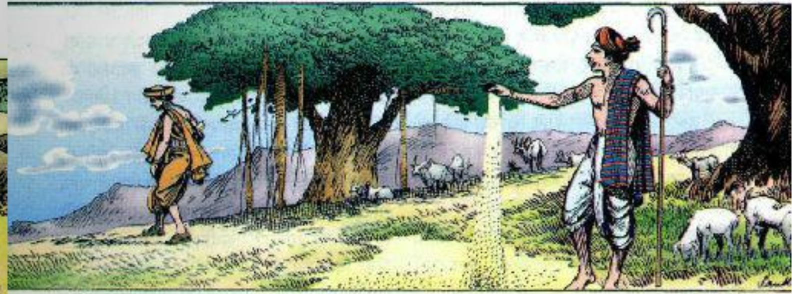
एक दिवस एका हुशार गृहस्थाने या पंडिताला सांगितलं, "महाशय, तुमच्या हुशारीबद्दल माहिती नसणारा एकही मनुष्य आपल्या या गांवात नाही. पण या गांवात तुमच्या हुशारीची कुणालाच कदर नाही, किंमत नाही. तुम्ही निरनिराळ्या गांवांत जा आणि तिथल्या पंडितांना हरवा. म्हणजे सान्या देशांत तुमच्या हुशारीची प्रशंसा होईल आणि आपल्या गांवाचं नांवही उज्वल होईल."

हा सल्ला पंडिताला पटला, एका चांगल्या शुभ दिवशी शुभ मुहूर्त पाहून तो गांवातून बाहेर पडला. जेव्हां तो दुसऱ्या गांवाजवळून जात होता, तेव्हां गांवाबाहेर एक कुंभार त्याला दिसला. पंडिताने कुंभाराला विचारले, "हे बघ भाऊ, तुमच्या गांवात कुणी एखादा पंडित आहे कां? असलाच तर मला त्याला हरवायचं आहे. तुला माहीत आहे कां? मी एक फार मोठा पंडित आहे."

हा पंडित फुशारकी मारतोय हे कुंभाराला लागलीच समजलं. त्याने चटकन खालीं वांकून जमिनीवरची एक मूठभर माती घेतली आणि पंडिताला विचारलं, "सांगा पाहूं, माझ्या हातांत किती माती आहे ती?"

पंडित रागावून बोलला, "कसला बाष्कळ प्रश्न विचारतो आहेस रे तूं? तुझ्या हातांतली माती कांही मी तोलून बघितलीय की मापून पाहिलीय? आं?" "पंडितजी, मुठींत मूठभरच माती आहे! एवढंसुद्धां तुम्हाला सांगता येईना, असले कसले पंडित तुम्ही?" कुंभाराने पंडिताची खिल्ली उडवली.

अपमानित होऊन पंडित घरीं परतला. तेव्हांपासून त्याने बढाया मारणें सोडून दिले.

भारताची गाथा

एका महान परंपरेची झलक - युगायुगातील सत्याचा शोध

१६. अहंकारावर विजय मिळविणारा राजा

''हरिश्चंद्राची गोष्ट खरोखरच एका जागी खिळवून ठेवणारी होती. ती ऐकल्यानंतर इथून उठावेसेच वाटत नाही.'' संदीप म्हणाला.

''मग तुम्ही इथेच बसा. मी निघालो.'' असे म्हणत देवनाथ उभे राहिले. मुले पण हंसत उभी राहिली.

''नदीकिनाऱ्यावर चक्कर मारुया कां?'' देवनाथांनी विचारले.

''जरुर'' असे म्हणून मुले पण त्यांच्या मागे मागे जाऊं लागली. थोडे दूर गेल्यानंतर एका बाकावर बसत देवनाथ म्हणाले'' मी थोडावेळ इथे बसतो. तुम्ही थोडावेळ हिंडून फिरुन या.''

''तुम्ही उठला तेव्हां आम्ही उठलो. तुम्ही निघाला तेव्हां आम्ही तुमच्या मागे मागे आलो. आता तुम्ही इथे बसला आहात तर आम्ही पण इथेच बसणार. आम्ही तुमचे शिष्य आहोत ना?'' संदीप म्हणाला. सगळी मुलें हंसत हंसत बाकावर बसली.

''पूर्णचंद्राचा उदय, झुळझुळ वाहणारी नदी, थंड वारा, आणि ऐकण्यास मोह पाडणारे आजोबा. वा! काय बहारदार वातावरण आहे.'' श्यामला मंद हंसत म्हणाली. ''आपला पुराणकालीन इतिहास, त्याची माहिती करुन घ्यायची आमची तीव्र इच्छा आहे. आमचे शिक्षक आपल्या देशावर झालेल्या अतिक्रमण, हल्ले व त्यामुळे झालेले परिणाम, ह्याचीच माहिती देतात. ज्या गोष्टी आपण सांगता त्या गोष्टी ते कां नाही सांगत?'' संदीपच्या मित्राने आपली शंका विचारली.

''ही आपल्या शिक्षकांची चूक आहे. इंग्रजांनी जो इतिहास आपल्या पाठ्यपुस्तकात नेमला, त्यांतच थोडाफार बदल करुन आज इतिहास शिकवला जातो. त्यांनी आपल्या इतिहासाला असे रुप दिले की त्यांचा शासनकाल हेच भारताचे सुवर्णयुग होते. त्यांनी स्वतःच्या प्रसिद्धीसाठी हे केले आणि ते स्वाभाविक आहे. त्यामुळे त्यांनी प्राचीन काळातील घडलेल्या महान घटनांकडे दुर्लक्ष केले. आणि प्रसिद्ध व्यक्तींविषयी उदासीनता दाखविली. त्यांनी हे सगळे पुराण आहे म्हणून टाळले, पण त्यांचे हे म्हणणे खरे नाही. आपली पुराणे बहुतांशी ऐतिहासिक घटनांवर आधारित आहेत. पण आपल्याला हा विषय वेगळ्या दृष्टिकोनांतून पण पाहिला पाहिजे. एखादे व्यक्तिमत्व, भलेही काल्पनिक हो, पण जर जनमानसांवर पिढ्यानपिढ्या आपला प्रभाव पाडत आहे, त्याला सत्यच मानायला हवे ना? हे व्यक्तिमत्व जिवंत माणसांपेक्षाही महान आणि उदात्त आहे. होय ना? युगानुयुगे ज्या व्यक्तिंनी व घटनांनी लोकांच्या हृदयावर राज्य केले, त्या लोकांचा इतिहास आपण जाणणे अतिशय जरुरीचे व अनिवार्य आहे.'' देवनाथ म्हणाले.

''सत्तेवर असूनसुद्धा हरिश्चंद्राने विनयपूर्वक राज्य केले. कर्तव्य आणि धर्मनिष्ठेने आपल्या जबाबदाऱ्या सांभाळल्या. जर अजून असे काही राजे असतील तर कृपया त्यांच्याबद्दल आम्हाला सांगा'' श्यामला म्हणाली.

सत्तेच्या आहारी जाऊन अरेरावी करणारे राजे खूप होते. पण आपल्या दुरहंकारावर विजय मिळविणारे राजे फारच कमी. जनक हा त्यांतलाच एक राजा होय.

प्रजेचे कल्याण हे त्यांचे ध्येय होते. त्यांनी स्वतःला देवाचा दूत समजून राज्यकारभार केला.

आपली कर्तव्ये चांगल्या तऱ्हेने पूर्ण केली. अशा सुशील व सद्गुणी राजांपैकी ते एक होते.'' देवनाथांनी सांगितले.

''अहंकाररहित जगणे इतके अवघड आहे का आजोबा?'' श्यामलाची मैत्रिण सुस्मिताने विचारले.''

''हो मुली, फारच कठीण आहे. दुसऱ्या राजांवर विजय मिळविण्यापेक्षांही अवघड आहे. अहंकारावर विजय मिळविणारे सत्यव्रती राजे पुष्कळ होते. आपण त्यांच्याबद्दल दीर्घकाळांपासून बोलत, ऐकत आलो आहोत. उदाहरणार्थ जनश्रुती महाराज. ते एक आदर्श राजा होते. जनतेच्या क्षेमकुशलतेची चौकशी करुनच मग ते झोपण्यास जात असत. अशा तऱ्हेने देवनाथ त्यांची गोष्ट सांगू लागले.

''ही हजारो वर्षांपूर्वीची गोष्ट आहे. आजच्या सारखाच तोही पौर्णिमेचा दिवस होता. भोजन करुन महालाच्या गच्चीवरती महाराज इकडे तिकडे टेहळणी

करीत होते. तेव्हां काही हंसपक्षी आपसांत बोलत उडत जात होते. जनश्रुती महाराजांना हंसांची भाषा कळत होती. त्यामुळे ते त्यांचे बोलणे लक्ष देऊन ऐकूं लागले. "या राजाच्या महालातून एक वेगळाच उजेड दिसत आहे. हा कांही सामान्य उजेड नाही. हा दिव्य प्रकाश आहे. हे काय असेल बरं?" एका हंसाने दुसऱ्या हंसाला विचारले.

"हो, हा नक्कीच दिव्य प्रकाश आहे. ह्या अगोदर मी असा दिव्य प्रकाश एकदा पाहिला होता. कुठे बघितला होता ते आठवत नाही. हं, आता आठवले की पूर्वी रैत्व महाराजांच्या महालात असाच दिव्य प्रकाश बघितला होता. तो तर याहीपेक्षा मोठा व दिव्य प्रकाश होता." दुसरा हंस म्हणाला.

नंतर हंस दिसेनासे झाले. ह्या गोष्टी ऐकून नंतर जनश्रुती महाराजांनी काय केले माहित आहे? हे ऐकून त्यांना फार आनंद झाला. की असा माणूस देखील आहे जो त्यांच्यापेक्षा श्रेष्ठ आहे. या आनंदात ते झोपीं गेले.

कांही दिवसांनंतर त्यांना रैत्व महाराजांबद्दल आणखी माहिती कळली. ते स्वतः त्यांना जाऊन भेटले. रैत्व तरुण होते. म्हणून त्यांनी आपल्या मुलीचे लग्न त्यांच्याशी केले. नंतर आपले राज्य रैत्वांवर सोपवून, वानप्रस्थाश्रमाचा स्वीकार करुन जंगलात निघून गेले."

"याचा अर्थ असा झाला की राजा नीति-नियम व सत्याला सगळ्यात जास्त मानत होते. आणि त्यांच्या दृष्टीने ते अनमोल होते." राम म्हणाला.

"हो. एवढेच नव्हे तर कांही राजे असे पण होते की जे मोठ्यांचा राग ओढवून घेत असत पण सत्य बोलण्यास कचरत नसत. ह्यासाठी हरितस्व हे एक उदाहरण आहे." देवनाथ म्हणाले."

"मग तर त्यांची गोष्ट सांगाच ना!" श्यामलाने हट्ट केला. देवनाथ मग हरितस्वांच्या बद्दल बोलू लागले. "हरितस्व हे फक्त समर्थ व कुशल शासकच नव्हते. तर ते एक अद्भुत गायक पण होते. त्यांच्या तोलाचा गायक कदाचित् त्या काळात नसेलही. एक दिवस ते आपल्या बागेत बसून गात असतांना, नारदमुनी तेथे आले. त्या गाण्यामध्ये ते अगदी रंगून गेले. त्यांनी ही गोष्ट ब्रह्मदेव व सरस्वतीला सांगितली. त्यांनापण हरितस्वांचे गाणे ऐकण्याची इच्छा झाली. नारदांनी त्यासाठी लागणारी व्यवस्था केली. राजा ब्रह्मलोकी गेले. ब्रह्मदेव त्यांना म्हणाले "महाविष्णु लोकांच्या रक्षणाच्या कामांत सदैव गुंतलेले असतात. त्यामुळे त्यांना नीट झोप येत नाही. आपल्या गायनाने आपण त्यांना शांत झोपवूं शकाल कां?"

"देवा, मी प्रयत्न करीन." राजा विनयाने म्हणाला. राजाचे मधुर गायन तन्मयतेने ऐकत महाविष्णु निद्रिस्त झाले. त्यांच्या सफलतेवर खूष होत ब्रह्मदेव म्हणाले "राजा, तुझी प्रतिभा असामान्य, अमोल आहे. कांही वर हवा असेल तर माग."

"संगीताचा मूळपुरुष परमेश्वर आहे. त्यांचे गायन ऐकण्याची मला तीव्र इच्छा आहे. हीच माझी एकमेव आवड आहे. माझी मागणी कांही चुकीची असेल तर क्षमा करा." राजा हरितस्व म्हणाले.

ब्रह्मदेवाने त्यांच्या मागणीचा स्वीकार केला. शंकरांनी पण आपला होकार दिला. श्रीशंकरांचे गाणे ऐकण्यास सर्व देव जमले. शंकराने शंकराभरण राग आळविला. देवदेवता प्रसन्न झाले. गायन संपल्यावर हरितस्व न हलता बोलता तसेच बसून राहिले.

ब्रह्मदेवाने हाक मारताच ते दचकून म्हणाले "गायन अजून चालेल असे वाटले. इतक्या लवकर संपले?" त्यांच्या बोलण्यास आश्चर्य होते.

"तुम्हाला असं कसं वाटले की गायन अजून चालेल म्हणून?" ब्रह्मदेवाने विचारले.

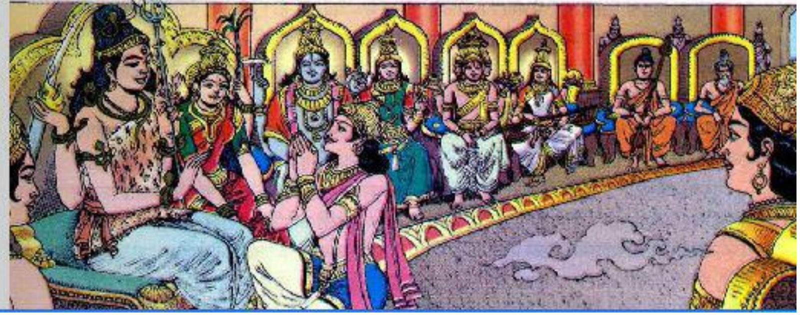
"शंकराभरण आळवितांना गायकाने समाधानाने, शांतचित्ताने गायले पाहिजे. पण...." असं म्हणून ते थांबले.

त्यांच्या ह्या बोलण्याचे सगळ्यांना आश्चर्य वाटले. की राजाचे म्हणणे असे तर नव्हते ना, की शंकरांनी शांत चित्ताने गायन केले नाही.

शंकरांनी आपला तिसरा डोळा उघडला. सर्वांना वाटले, आता रागावलेले शंकर कुठल्याही क्षणी हरितस्वांना भस्मसात करतील. पण असे घडले नाही. शंकर राजाच्या सत्यवचनावर आणि धाडसावर खूष झाले. त्यांच्यावर दया दाखविली. मंद हंसत राजाने शंकरांना साष्टांग नमस्कार केला.

"ब्रह्माच्या आज्ञेनुसार मी हा राग आळवीत होतो तो सुद्धा एका मानवासाठी. मला क्षणभर अशी शंका आली की माझ्या गायनाचा आस्वाद घेण्याइतकी या मानवाची पात्रता आहे का? माझ्या ह्या विचारांच्या चलबिचलतेमुळेच गायनात जी शांती, एकाग्रता पाहिजे, ती राहिली नाही. खरंतर ही माझीच चूक होती. आणि या महान गायक राजाने ती अचूक जाणली."

शंकरांच्या तिसऱ्या डोळ्यातून निघालेल्या अग्निने महाराज हरितस्व पावन झाले. आणि अत्यंत शक्तिशाली बनले. भविष्यकाळात महेंद्राला बंदी बनविणाऱ्या अंधिकासुरासारख्या भयंकर राक्षसाचा देखील त्यांनी वध केला. (क्रमशः)

Restore

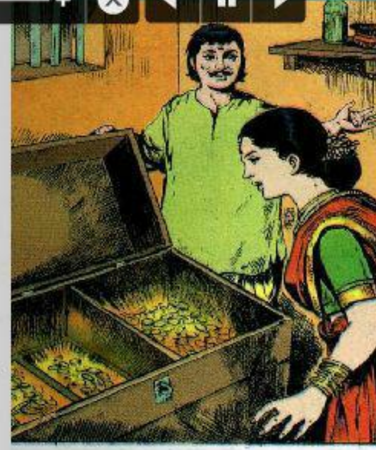
भूषणची पेटी

भूपालपूर गांवात व्याज घेऊन पैसे उधार देणाऱ्या भूषणला ओळखत नाही अशी एकही व्यक्ती नव्हती. शेती, तसेच छोटा मोठा व्यापार करून आपल्या कुटुंबाचा उदरनिर्वाह करणाऱ्या गांवकऱ्यांची आर्थिक स्थिती चांगली नव्हती. त्यामुळे ज्यावेळीं पैशाची गरज असे तेव्हां ते भूषणकडे जात असत. भूषण त्यांच्या अडीअडचणीला जरूर मदत करत असे. पण त्यांच्या लाचारीचा फायदा घेऊन त्यांना अधिक व्याज लावायला कधी विसरत नसे. गांवकरी त्याचा हा स्वभाव पूर्णपणे जाणून होते. व मनांतल्या मनांत त्याला शाप देत राहात.

भूषण आपल्या संपत्तीविषयी कधी कोणाला सांगत नसे, अगदी आपली बायको, भूदेवीला सुद्धा. भूदेवीला लग्न होऊन या घरांत येऊन पांच वर्षे झाली होती, पण तिच्या अंगावर एक दागिना नव्हता. भूषण इतके पैसे कमवायचा, पण त्या बिचारीच्या अंगावर जुने फाटके कपडेच असत.

भूषणच्या घरात पूर्वजांपासून चालत आलेली एक लांकडाची मोठी पेटी होती. त्या पेटीला नेहमीं कुलूप असे व त्याची चावी भूषण आपल्या कमरेत लटकावून ठेवून बाहेर जात असे. भूदेवीला फक्त इतकेच माहिती होते की त्या पेटीत संपत्ती आहे, पण काय आहे, किती आहे, याची तिला कांहीच कल्पना नव्हती व ती आपल्या नवऱ्यालाही कधी विचारत नसे.

एक दिवस भूदेवी मुन्सिफाच्या घरी मंगल कार्याला गेली होती. तिथे बाकीच्या इतर बायकांनी तिच्यावर मारलेले शेरे व टोमणे ऐकून तिला खूप वाईट वाटले. त्या आपापसांत कुजबुजत होत्या - "मूलबाळ नाही पण तरीही पैसा पैसा एकत्र करून ठेवते, चांगलं जेवणसुद्धा धड जेवत नाही.

मंगळसूत्राशिवाय कांही दागिना तरी आहे का पहा गळ्यांत. हे कसलं आहे जीवन?"

गांवच्या मुन्शीची बायको खदाखदा हंसत म्हणाली - "मी असं ऐकलंय की त्यांच्या घरी बापजाद्यांपासून चालत आलेली एक मोठी पेटी आहे. आणि माझी सासू तर सांगत होती की त्यांत खूप संपत्ती आहे व तिची चावी तिच्या नवऱ्याच्या खोलीत लटकत असते. याचा अर्थ असा की व्याजाची कमाई ते याच पेटीत सुरक्षित ठेवतात."

हे सर्व ऐकून भूदेवीला खूप वाईट वाटले, जाणूनबुजून या बायका आपला अपमान करत आहेत असे तिला वाटले. त्या दिवशी रात्री तिने भूषणला स्पष्टपणे सांगून टाकले की, "आत्ताच्या आत्ता मला पाहायचे आहे या पेटीत किती संपत्ती आहे ते? जर तुम्ही मला दाखवणार नसाल तर मी विहीरीत उडी मारून आत्महत्या करून घेईन."

पत्नीची ती गंभीर धमकी ऐकून भूषण म्हणाला, - "अगदी अवश्य बघ. पण पाहून झाल्याबरोबर लगेच त्याविषयी विसरूनही जा." असे म्हणून भूषणने पेटी उघडली.

पेटींत असलेल्या सोन्याचांदीच्या मोहरा व सुंदर दागदागिने पाहून भूदेवीला चक्कर आल्यासारखे वाटले. ती निराशेने म्हणाली - "इथे इतके दागिने असताना माझ्या अंगावर मात्र एक दागिनासुद्धा नाही. मी जुने पुराणे कपडे घालून गांवभर फिरते. सणावाराला सुद्धा डाळभाताशिवाय दुसरे कांही नाही. हे कसलं आलंय जीवन?"

"अग वेडे, असं किंचाळतेस कशाला? हळू बोल. पेटी भरून दागिने झाले की शहरांत जाऊ. तिथे मी समुद्रावर व्यापार करीन. मग तुझ्या अंगावर भरपूर दागिने असतील."

"पण ही पेटी भरणार कधी?" भूदेवीने विचारले.

"ते सर्व त्या देवावर अवलंबून आहे. मी शपथ घेतली आहे की जोपर्यंत ही पेटी भरत नाही तोपर्यंत त्यांतल्या एका पैशालाही हात लावणार नाही म्हणून." असे म्हणून भूषणने पेटी बंद केली.

त्या रात्री भूदेवीला एक स्वप्न पडले. भूषण दोन माणसांच्या मदतीने ती पेटी घोड्याच्या गाडीवर चढवत असल्याचे तिने स्वप्नात पाहिले. दुसऱ्या दिवशी तिने नवऱ्याला आपल्या स्वप्नाविषयी सांगितले व म्हणाली - "आपण लवकरच शहरांत जाणार असे वाटतेय."

"तसेच होईल. लक्ष्मीची कृपा झाली तर बघता बघता पेटी सोन्याने भरून जाईल." भूषण म्हणाला.

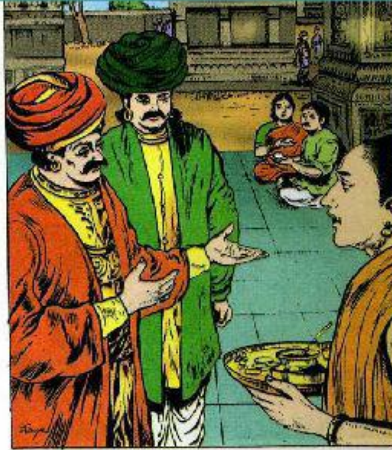
ती दोघेही त्या दिवशी संध्याकाळीं अष्ट-लक्ष्मीच्या मंदिरात गेली. तिथे भूदेवीने आपले

Restore

स्वप्न लवकरच खरे होऊ दे म्हणून देवीजवळ प्रार्थना केली. मग दोघांनी एका कोपऱ्यात बसून देवळांत दिलेला प्रसाद खाल्ला.

त्याचवेळी दोन उंच, थिप्पाड व मोठ्या मोठ्या मिशा असलेली माणसे तिथे आली व पुजारीला विचारूं लागली - "पुरोहितजी, मोठ्या डोळ्यांची, सुंदर बांध्याची, ओठावर तीळ असलेली, गोरीपान मुलगी इकडे आली आहे का?"

भूषण व भूदेवीने त्या माणसाचा प्रश्न ऐकला. पुजारी म्हणाले की अशी कुणी मुलगी इकडे आली नाही. तेव्हा ते निराश होऊन जायला निघाले तेव्हा पुजारी म्हणाले - "पण ही मुलगी आहे तरी कोण?"

दबलेल्या स्वरांत ते म्हणाले - "ती दुसरी तिसरी कोणी तसून आमची राजकन्या चंद्रलेखा आहे. हल्लीच त्या पूर्वीपर्वतप्रांत पाहायला गेल्या होत्या. तिथे एक भिल्ल तरुणावर त्यांचे प्रेम बसले. महाराज संतापले व रागाने खूप बोलले. त्यामुले कोणालाही न सांगता त्या अंतःपुरातून पळून गेल्या. आता राजाने जाहीर केले आहे की जो राजकन्येला परत आणील, त्याला पन्नास हजार मोहरा बक्षीस म्हणून दिल्या जातील. आम्ही त्यांनाच शोधत आहोत."

"त्या पन्नास हजार मोहरांनी आपली पेटी भरून जाईल" भूषण म्हणाला. "तर मग उशीर कशाला? आत्ताच तिला शोधायला जा." भूदेवीने त्याला उत्तेजन दिले "काय, त्या पूर्वी पहाडी प्रांतात जाऊ? नाही, नाही, तिथे तर वाघ, सिंह, वगैरे जंगली जनावरें स्वच्छंदपणे फिरत असतील." भूषण म्हणाला.

त्या दिवशी रात्रीं जेवण झाल्यावर दोघेही जेव्हां झोंपायला जायला निघाली, तेव्हां कुणीतरी दरवाजा ठोठावल्याचा आवाज ऐकू आला. इतक्या रात्री कोण बरे आले असेल, असा विचार करत भूषणने दार उघडले आणि राजकन्येला पाहून तर तो सुन्नच झाला. त्या माणसांनी म्हटल्याप्रमाणे ती गोरीपान, सुंदर, बारीक, मृगनयनी व तिच्या ओठावर तीळ पण होता. त्याला वाटले की भाग्यलक्ष्मी स्वतःच त्याचे घर शोधून आली आहे. ती तरुणी म्हणाली - "मी एकटीच आहे. आजची रात्र मला आपल्या घरात आश्रय मिळेल का?"

"अवश्य, अवश्य, या ना आंत." भूषणने तिला आत बोलवाले व एका खोलीत बसवले. नंतर दुसऱ्या खोलीत झोपलेल्या भूदेवीला उठवत तो म्हणाला - "आपलं नशिब चांगलं आहे. ती राजकन्या आपणहून आपल्या घरी आली आहे."

भूदेवीने दूरून तिला पाहिले व शंकित मनाने ती म्हणाली - "ही राजकन्या असेल असे वाटत नाही. हिच्या अंगावर दागिने नाहीत, डोक्यावर मुकुट नाही, ती राजकन्या असेल का?"

"अंतःपूर सोडून पळून आलेली राजकन्या मुकुट, दागिने थोडेच घालून येईल? शिवाय कुणाला कळूं नये म्हणून तिने वेष पण बदलला असेल. मी आत्ताच घोड्याच्या गाडीवर राजाला ही बातमी कळवायला जातो व परतताना सैनिकांना बरोबर घेऊन येईल. उद्या रात्रीच आपली पेटी भरून जाईल." त्याने असे म्हटले व लगेच घोडा-गाडी घेऊन तो राजधानीकडे निघाला.

घोडा-गाडी अर्धी वाट सुद्धा गेली असेल नसेल तेवढ्यांतच थांबली. नदीला पूर आल्यामुळे पुढे अनेक गाड्या थांबल्या होत्या व कुणालाही पुढे जाणे अशक्य होते. गाडीवाला हताश होऊन म्हणाला - "आजची रात्र आपल्याला इकडेच काढावी लागेल."

ते ऐकून भूषण सुन्न झाला. सकाळपर्यंत घरी पोहोचलो नाही तर राजकन्या घरातून निघून जाईल म्हणून त्याला भीती वाटली. लवकर घरी जाऊन राजकन्या असलेल्या खोलीला बाहेरून कुलूप लावून बंद करून ठेवू या असा विचार त्याच्या डोक्यात आला.

भूषण त्वरित गाडीत बसला व पुन्हां घरी आला. घरी येऊन पाहतो तर घराचे सर्व दरवाजे उघडे. घाबरत तो आत आला. व त्याने पाहिले की एक खोली बाहेरून बंद केली आहे. व आतून भूदेवीचा मोठमोठ्याने ओरडत असल्याचा आवाज ऐकू येत होता. भूषणने दार उघडले तर त्याला आश्चर्याचा धक्काच बसला. भूदेवीला दोरखंडानी बांधून एका कोपऱ्यात बसवले होते. तिचे दोर सोडून तिला मोकळे करीत भूषण म्हणाला, "काय, झालं काय? राजकन्या कुठे आहे?"

"ती राजकन्या नाही, चोरांची राणी आहे. मी

झोपले होते आणि तिने जाऊन बाहेरचे दार उघडून दिले. आपण देवळांत ज्या उंच, थिप्पाड व मोठ्या मिशा असलेल्या माणसांना पाहिले होते, त्यांना आपल्या पेटीविषयी सर्व माहिती असावी. ते या चोरांच्या राणीबरोबर आंत आहेत, मला दोरींनी बांधून त्या खोलीत ढकलून दिले व आपली पेटी घेऊन गेले." भूदेवी म्हणाली.

ते ऐकताच डोके घट्ट धरून भूषण मटकन खाली बसला. त्याचे डोके गरगरत होते. भूदेवी त्याच्यासाठी पाणी घेऊन आली व म्हणाली - "इतके कशाला दुःखी होताय? इतकी मोठी पेटी भरून धन-दौलत असतानासुद्धा आपण गरीबीत जीवन घालवले, आताही ती पेटी आपल्या घरातच आहे असं समजून शांतपणे व समाधानाने आपण आपले दिवस काढू या. याशिवाय दुसरा उपायदेखील आपल्याला नाही."

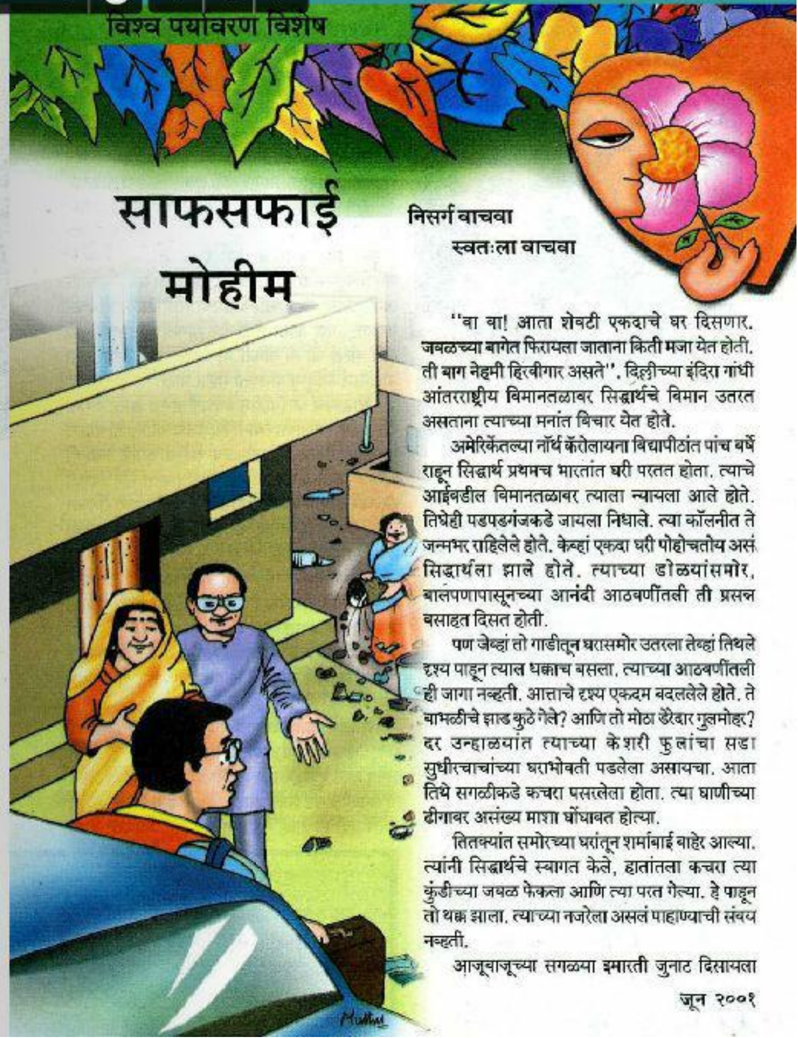
भूषणला अतिशय दुःख झाले होते, त्याच्या डोळ्यांतून अश्रू येत होते. कसेबसे स्वतःला सावरत तो म्हणाला - "भूदेवी, तू प्राचीन काळांतल्या स्त्रीसारखी पतिव्रता आहेस. ह्या घरांत काय ठेवलंय, मी जाते माझ्या माहेरी, असं तू म्हटलं नाहीस. तुझ्या बोलण्यातून तुझा चांगुलपणा व मनाचा खरेपणा दिसून येतो. तुझी जितकी स्तुती करावी तितकी कमीच आहे. पण तू निर्धास्त रहा. लोकांकडून जी रक्कम मिळेल, ती थोडीशी एकत्र झाली की मी कापडाचे दुकान सुरू करेन. व एक दोन वर्षात मोठा व्यापारी होईन."

"मग तो व्यापार करून आलेली धन-दौलत व संपत्ती सुरक्षित ठेवायला पुन्हा अशीच मोठी पेटी विकत घेणार का?" भूदेवीने विचारले.

"नाही, नाही, बिलकुल नाही. आता असल्या पेट्यांचा जमाना गेला आहे. जे आहे त्याच्यातच आनंदाने राहू." भूषण समाधानपूर्वक म्हणाला.

त्यानंतर म्हटल्याप्रमाणे भूषणने छोटा व्यापार सुरू केला व हळूंहळूं तो वाढवला व त्यानंतर विविध प्रकारचे व्यापार केले व खूप संपत्ती कमावली. लवकरच तो भूपालपूर गांवचा एक मोठा व्यापारी म्हणून मानला जाऊ लागला. आता तो जितके कमावायचा ते सर्व बायकोला द्यायचा. अशा रीतीने नवरा-बायको दोघेही दुसऱ्यांना मदत करत सुखाने व शांती-समाधानाने राहू लागले.

साफसफाई मोहीम

निसर्ग वाचवा
स्वतःला वाचवा

"वा वा! आता शेवटी एकदाचे घर दिसणार. जवळच्या बागेत फिरायला जाताना किती मजा येत होती. ती बाग नेहमी हिरवीगार असते". दिल्लीच्या इंदिरा गांधी आंतरराष्ट्रीय विमानतळावर सिद्धार्थचे विमान उतरत असताना त्याच्या मनांत विचार येत होते.

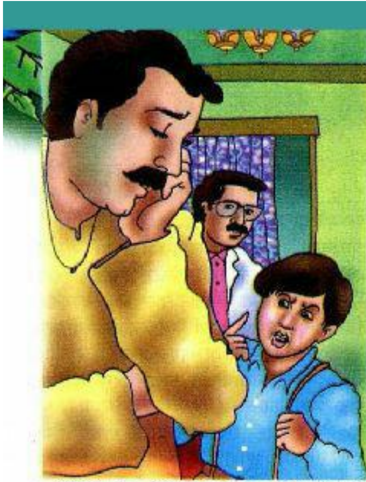
अमेरिकेतल्या नॉर्थ कॅरोलायना विद्यापीठांत पांच वर्षे राहून सिद्धार्थ प्रथमच भारतांत घरी परतत होता. त्याचे आईवडील विमानतळावर त्याला न्यायला आले होते. तिघेही पडपडगंजकडे जायला निघाले. त्या कॉलनीत ते जन्मभर राहिलेले होते. केव्हां एकदा घरी पोहोचतोय असं सिद्धार्थला झाले होते. त्याच्या डोळयांसमोर, बालपणापासूनच्या आनंदी आठवणींतली ती प्रसन्न वसाहत दिसत होती.

पण जेव्हां तो गाडीतून घरासमोर उतरला तेव्हां तिथले दृश्य पाहून त्याल धक्काच बसला. त्याच्या आठवणींतली ही जागा नव्हती. आत्ताचे दृश्य एकदम बदललेले होते. ते चाभळीचे झाड कुठे गेले? आणि तो मोठा डेरेदार गुलमोहर? दर उन्हाळयांत त्याच्या केशरी फुलांचा सडा सुधीरचाचांच्या घराभोवती पडलेला असायचा. आता तिथे सगळीकडे कचरा पसरलेला होता. त्या घाणीच्या ढीगावर असंख्य माशा घोंघावत होत्या.

तितक्यांत समोरच्या घरांतून शर्माबाई बाहेर आल्या. त्यांनी सिद्धार्थचे स्वागत केले, हातांतला कचरा त्या कुंडीच्या जवळ फेकला आणि त्या परत गेल्या. हे पाहून तो थक्क झाला. त्याच्या नजरेला असलं पाहाण्याची संवय नव्हती.

आजूबाजूच्या सगळ्या इमारती जुनाट दिसायला

Restore

पाहिले तेव्हां त्याचे रडणें थांबले, आणि तो घरांत गेला. राजन यांनी कुतुहलाने या मंडळींकडे पाहिले.

"मणीला जे झालं त्याबद्दल आम्ही सांगायला आलो आहोत. गांवातल्या कोणाही मुलावर असा प्रसंग ओढवूं नये असं तुम्हाला वाटतं की नाही, साहेब?" डॉ. सुंदर यांनी विचारलं.

त्या शब्दांनी राजनच्या मनावर जणूं कांही सुरीच खुपसली गेली. त्याने सर्वांना आंत बोलावून दिवाणखान्यांत बसवलं. कारखान्यामुळें प्रदूषण कसे वाढले आहे, आणि सर्वांच्या जीवनावर त्याचे दुष्परिणाम कसे झाले आहेत, ते डॉ. सुंदर यांनी राजनना समजावून सांगितलं.

विजय घरांतून एकदम धांवत आला. डॉ. सुंदर यांचे बोलणे तो ऐकत होता. "म्हणजे बाबा, तुम्हीच माझ्या मणीला ठार मारलंत? म्हणजे तुम्ही खुनी आहात. आता माझा मणी मला परत आणून द्या." तो बेभान होऊन वडलांच्यावर ओरडायला लागला. "बिचाऱ्या एका छोट्या कुत्र्याला ठार मारायला तुम्हाला लाज कशी वाटली नाही? त्या कुत्र्याने तुमची सेवा केली, तुमच्यावर प्रेम केलं होतं। तुम्ही खून कसा करायला लागलात बाबा? एखादे दिवशी, तुम्ही मलाही असंच माराल होय ना?" रागाने बोलत विजयने वडिलांच्यावर आरोप केला.

डॉ. सुंदर विजयजवळ गेले आणि त्यांनी त्याला जवळ घेतले. त्यांनी त्याला शांत करायचा प्रयत्न केला. "वडिलांच्याशी असं बोलणं बरोबर नाही हं, विजय। त्यांनी कांही जाणूनबुजून असं केलेलं नाही. माझी खात्री आहे की ते या चुकीची दुरुस्ती करतील." डॉक्टरांनी त्याला समजावलं.

राजन हादरुन गेले. त्यांना धक्काच बसला होता. आत्तापर्यंत मूठभर गांवकरी त्यांच्याकडे बोट दाखवत होते. पण आता, प्रत्यक्ष त्यांचा मुलगाच पित्यावर खुनाचा आरोप करीत होता. त्यांना ते सारे असह्य झाले. डॉ. सुंदर व त्यांच्या सहकाऱ्यांनी सुचवलेली योजना त्यांनी अंमलात आणायचे ठरवले. निदान तेवढं तरी करणं त्यांना सहज जमण्यासारखं होतं.

राजनच्या डोळ्यांतील निर्धार डॉक्टरांना समजला. नदीचे गढूळलेले जीवन पुन्हां सुधारेल, आणि त्यानंतर गांवकऱ्यांना शुद्ध हवा, आणि पाणी पुन्हां मिळायला लागेल, याची त्यांना खात्री पटली.

– सुकेशिनी

हंसण्यावारी नेण्याजोगं नाही !

निर्भय

एक घनदाट जंगल होतं. त्यांत जगदंबा नांवाची एक जादुगारीण राहात होती. ती अतिशय दुष्ट आणि क्रूर होती. जंगलातून जाणाऱ्या लोकांना ती भिववीत असे. नंतर त्यांना ती ठार मारायची. त्यांत तिला खूप आनंद होई. ती एका गुहेंत राहात होती. ती गुहा मेलेल्या माणसांच्या हाडांनी व सांपळ्यांनी भरलेली होती. आजूबाजूला हाडांचे पसरलेले ढीग होते. त्याच्या मधोमध ती शांतपणें रात्रभर झोंपी जाई.

त्या जंगलाच्याजवळच्या गांवात रमानाथ नांवाचा तरुण गेल्या वर्षी जंगलात शिकारीला गेला होता. जादुगारिणीने त्याला मारले. तेव्हांपासून गांवातल्या लोकांनी जंगलाच्या बाजूला जायचे बंद केले.

रमानाथचा धाकटा भाऊ वीर हा एक निर्भय तरुण होता. त्याच्यासारखा बेडर तरुण आजपर्यंत पाहिला नव्हता असं लोक म्हणत. एक दिवस त्याने निश्चय केला की जादुगारणीला कसंही करून ठार मारायचं. कुणाला कांहीही न सांगता तो बेडरपणें जंगलात घुसला.

जगदंबेच्या गुहेजवळ जेव्हां वीर पोंचला तेव्हां ती एका मोठ्या वडाच्या झाडाखाली बसून विचारांत गढलेली त्याला दिसली. त्या बाजूला बऱ्याच दिवसांत कुणीही माणूस तिथून गेलेला नव्हता. जेव्हां वीर तिच्याजवळ पोंचला तेव्हां त्याला पाहून ती भलतीच खूष झाली. तिचे डोळे आनंदाने चमकायला लागले.

जादुगारणीजवळ येऊन वीर म्हणाला, "आजी, ठीक आहात ना?" डोळे वटारुन तिने उत्तर दिले, "अगदी मजेंत आहे बरं, म्हणून तर इथें आरामांत बसलेय ! अरे माझ्या नातवा, पण तूं कुठे निघाला आहेस रे?"

"काय सांगू आजी, माझं नांव वीर. सगळे म्हणतात की मी खूप धीट आहे. भिती ही चीज मला ठाऊकच नाही. शाळेमधे गुरुजींनी इतर विद्या शिकवल्या. पण भिती कशी असते ते मात्र

सदानंद

Restore

शिकवलं नाही. मला जो कुणी घाबरवूं शकेल त्याच्या शोधांत मी कांही दिवस फिरतो आहे. पण मला अजून तरी कुणी दिसलं नाही.'' धीटपणें वीरने सांगितलं.

''असं आहे कां रे नातवा! तर मग तूं अगदी बरोबर जागी आला आहेस. लवकरच तुला परलोकांत पोंचण्याचा रस्ता मी दाखवीन.'' विकट हास्य करीत जगदंबा म्हणाली.

''मला घाबरवणाऱ्यांना परलोकांत पाठवण्याचा तुझा इरादा आहे कां? जरूर पाठव त्यांना. मी तुझ्याबद्दल खूप कांही ऐकलं होतं. लोक म्हणतात की जगदंबा जादुगारणीचं रूप भयंकर आहे. तिला पाहूनच हातपाय कांपायला लागतात. पण तूं तर किती सुंदर दिसते आहेस! तुझे हे भुरभुरणारे पांढरे केस, तुझं हे चपटं नाक, आगीसारखे तेजस्वी असणारे तुझे डोळे - वा वा - तुझ्या सौंदर्याचं मी कितीही वर्णन केलं तरी ते कमीच आहे.'' वीरने तिची स्तुती करण्याचा सपाटाच लावला.

जादुगारीण त्याच्या बोलण्यावर खूष झाली आणि म्हणाली, ''बाळा, खरं सांगतो आहेस ना रे तूं? खरंच कां मी इतकी सुंदर आहे?''

''माझ्या बोलण्यावर जर तुझा विश्वास नसेल तर आरशांत तरी तुझं रूप तूं बघ'' असं म्हणून त्याने आपल्या पिशवीतून आरसा काढून तिला दिला. आरशांत आपली छबी पाहून जादुगारणीला खरंच वाटलं की ती खूप छान दिसतेय. ती जराशी लाजली.

''माझ्या नातवा, तूं जे सांगतो आहेस ना, ते अगदी खरं आहे. इतक्या वर्षानंतर तूं सांगितल्यावरच मला सत्य काय ते समजलं चल. आता तुला मी चविष्ट जेवण वाढते.'' जगदंबाने आनंदी स्वरांत, हंसत हंसत म्हटले.

''जेवणाचं नंतर पाहूं, अगोदर मला घाबरवण्याचा प्रयत्न तर करुन पाहा. त्यांत तूं यशस्वी होतेस की नाही ते मी बघतो.'' वीर म्हणाली.

''अरे नादान मुला, मी तुला घाबरवायला लागले ना, तर तूं उभ्याउभ्या खाली मरुन पडशील. पण तू माझ्या सौंदर्याची तारीफ केली आहेस, म्हणून तुला मारावसं वाटत नाही मला.'' जगदंबाने नाटकी आवाजांत डोळे मिचकावून म्हटले.

''मी तर ओळखलंच आहे की तुझ्यांत मला घाबरवण्याची हिंमत नाही. तेव्हां इथें थांबून काय उपयोग? हा निघालो मी.'' असं म्हणून वीर मागे फिरला. ''असं वाटतं कां तुला? तर चल मग माझ्याबरोबर.'' ती त्याला आपल्या गुहेंत घेऊन गेली.

आंत गेल्यावर वीरने तिथे मानवी हाडाच्या सांपळ्यांचा ढीग पाहिला.

''या सांपळ्यांत माझ्या भावाचाही सांपळा असेलच.'' मनांतल्या मनांत हा विचार करत त्याने

आपले डोळे मिटून घेतले. तितक्यांत जादुगारीण केंकाटत म्हणाली, ''अरे माझ्या नातवा, मी कुणालाही ठार मारलं नाही, त्यांना विष दिलं नाही की चाकूने भोसकलं नाही!

असं म्हणतात की हुशार माणसाला जास्त सांगावं लागत नाही. तूं हुशार असलास तर मी किती भयंकर जादुगारीण आहे हे तुला कळलं असेल. हे हाडांचे ढीग पाहिल्याबरोबर तुझा चेहरा किती उतरून गेलाय ते मी पाहाते आहे की! मी कशी आहे ते आता कळलं ना तुला?''

''या सगळ्यांचं काळीज ससासारखं भित्रं असेल. एक नंबरची भेदरट असणार ही सगळी! मी त्यापैकी नाही. माझं काळीज वाघासारखं आहे!'' वीरने सांगितलं.

त्याचे हे शब्द ऐकल्यावर ती संतापाने काळीनिळी झाली; ती उठली आणि म्हणाली, ''मरायची तुलाही घाई झालेली दिसतेय तर.'' असं म्हणून तिने स्वतःशीच एक जादूचा मंत्र पुटपुटला.

दुसऱ्याच क्षणीं तिचं डोकं वाघाचं डोकं झालं. तिच्या शरीराचा गिधाडपक्षी झाला आणि त्याला मोठे-मोठे पंख होते. आपल्या टोंकदार, भक्कम नखांत तिने वीरला पकडला आणि ती आकाशांत उडायला लागली. वीरला पकडून ती थोडा वेळ आकाशांत हिंडत राहिली आणि पुन्हां त्याच जागी उतरली. तिने आणखी एक मंत्र पुटपुटला आणि तिची पुन्हां जगदांबा झाली.

वीर मात्र जसा होता तसाच राहिला. त्याच्या चेहऱ्यावर भीतीचा लवलेशदेखील नव्हता. आपल्या प्राणांच्या रक्षणासाठी त्याने तिच्या पायावर लोळण घेतली नाही, किंवा आपण हरलो असं समजून त्याने मानही खाली घातली नाही. त्याचा हा निर्भयपणा पाहून जादुगारीण चकित झाली आणि म्हणाली,

''अरे, तूं अजूनही जिवंतच आहेस कां? मला वाटलं, मेला असशील.''

''तुझ्या या करणीने मी थोडाच मरणार आहे? मला आकाशांत हिंडवलंस, त्याबद्दल मात्र धन्यवाद! खूप मजा वाटली, बर कां!'' वीरने उत्तर दिलं.

वीरचा बेडरपणा पाहून ती संतापली. आरडाओरडा करीत तिने आणखी एक मंत्र म्हटला. वीरने तिची टिंगल करण्याचा हेतूने म्हटलं, ''तुझ्याजवळ मंत्रांची भली मोठी थैलीच दिसते आहे. याही वेळेस तू मला घाबरवूनसुद्धां जर मी भीतीने मेलो नाही तर तूच मला एक मंत्र शिकवला पाहिजेस. बोल, माझी अट तुला कबूल आहे कां?''

ज दुगारणीने त्याची अट मान्य केली. यावेळेस ती जादूने स्वतःच एक सांपळा बनली. त्यांतून बरेच सांप फुसफुसत बाहेर आले. ते पाहूनसुद्धां वीर घाबरला नाही. त्याच्या कपाळावर घाम फुटला नाही की त्याचा चेहरा उतरला नाही त्याने मोठ्याने हंसत म्हटलं, ''जगदंबाआजी, तूं हारलीस बरं का!

Restore

आता आपलं ठरलं होतं त्याप्रमाणे तूं मला एक मंत्र शिकवला पाहिजेस."

"तुझं काळीज दगडाचं असलं पाहिजे असं दिसतंय!" असे म्हणून तिने आणखी एक मंत्र म्हटला व तिचे पूर्वीचे शरीर तिला प्राप्त झाले.

थोडा वेळ विचार करुन जादुगारीण म्हणाली, "ठीक आहे, तुला मी एक मंत्र शिकवीन. जादुगारीण आपला शब्द मोडत नसते हे मी सिद्ध करुन दाखवीन." तिने वीरला एक मंत्र शिकवला. वीर म्हणाला, "इतका छोटासा मंत्र? विंचवाच्या या मंत्राचा कसला आलाय उपयोग?" जादुगारीण नाराज होऊन म्हणाली, "अरे धाडसी पोरा, तुला मोठा मंत्र शिकवायला मी कांही वेडी नाही बरं!"

"जगदंबा आजी, माझी आजी नेहमी म्हणायची की जादुगारणी कोणतंही रूप घेऊं शकतात. पण विंचवाचं रूप कांही त्यांना घेता येत नाही. विंचू बनणं त्यांच्या शक्तीबाहेरचं आहे. तुला विंचू होणं जमणारच नाही. होय ना?"

जादुगारणीला हा मोठाच अपमान वाटला. वीरने तिला एक आव्हान दिले होते. ती तिरीमिरींत उठली आणि त्याला ओरडली, "तुझी ही हिंमत? माझ्या शक्तीबद्दल तू शंका प्रकट करतो आहेस, होय ना? तू मला कोण समजतोस रे?" असं म्हणून तिने मंत्र म्हटला आणि विंचवाचे रूप घेतले, व वीरला नांगी मारली.

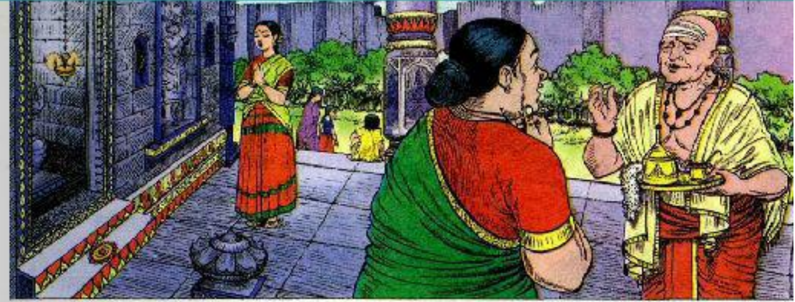
तोपर्यंत जादुगारणीने शिकवलेला मंत्र वीरने मनांतल्या मनांत म्हटलेला होता. म्हणून विंचवाने दंश केला तरी त्याच्यावर कांहीच परिणाम झाला नाही. त्याने विंचवाला आपल्या पायाखाली चिरडले आणि तो विंचू तडफडून मेला.

आपल्या या यशामुळें वीरला खूपच आनंद झाला. समोरच्या गुहेंतून अकस्मात माणसांच्या झुंडी बाहेर येऊं लागल्या. त्यांत वीरचा थोरला भाऊ रमानाथही होता.

भावाला पाहून वीर धांवतच त्याच्याजवळ गेला आणि त्याने रमानाथला मिठी मारली. ते सारेजण अजून भेदरलेले होते. जादुगारीण आसपास कुठे दिसते आहे कां ते भीतभीत इकडेतिकडे पाहूं लागले व म्हणूं लागले. "जादुगारीण कुठेतरी लपली असेल. चला, आपण पळून जाऊं या. चला इथून!"

वीरने त्यांना मेलेला विंचू दाखवला आणि म्हटले, "हीच ती जादुगारीण." सर्वांनी वीरचे खूप कौतुक केले. त्यांनी वीरला आपल्या खांद्यावर घेतले, व सगळेजण गांवाच्या दिशेने जाऊं लागले. तेव्हांपासून "भितीदेखील ज्याला हात लावायला भिते असा हा वीर!" अशी त्याची प्रसिद्धी झाली.

सासूबाईंचा आजार

रविन्द्र पांच वर्षांचा असताना त्याचे वडील मरण पावले. तेव्हां त्याची आई कल्याणीने अतिशय शिस्तीने त्याला वाढवले. रविन्द्राने देखील मनापासून अभ्यास करुन शिक्षण घेतले. व चांगली नोकरी मिळवली. त्याला आपली मुलगी व भलामोठा हुंडा देण्यासाठी लोकांच्या चकरा सुरु झाल्या.

एक दिवस कल्याणी सुधाला देवळात भेटली. तेव्हां सुधा म्हणाली "हे बघ कल्याणी, माझे म्हणणे ऐक. हुंड्याचा मोह करुं नकोस. गरीब कुटुंबातून आलेली मुलगी तुझ्या आज्ञेत राहील. तू जसे सांगशील तशी वागेल. ती तुला व तुझ्या मुलाला दुःख होईल असे वागणार नाही. हुंड्याच्या आशेने मी माझ्या मुलाचे लग्न जमीनदाराच्या मुलीशी केले आणि आता त्याचे फळ भोगते आहे. माझ्या सुनेला माझी कांही किंमत नाही. ती मला अगदी तुच्छ लेखते. मला सारखे टोमणे मारत असते. आणि मला खूप त्रास देते." पदराने डोळे पुसत सुधा म्हणाली.

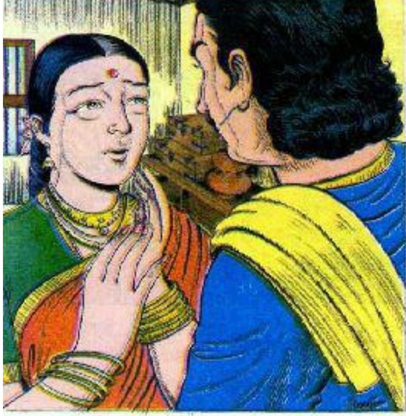
सुधाच्या बोलण्याचा कल्याणीवर खूपच परिणाम झाला. सुधाचे बोलणे तिच्या मनांत रूतून बसले. एक दिवस ती संध्याकाळी देवळांत गेली असातना, तिथे तिला एक मुलगी गोड आवाजांत भजन म्हणताना दिसली. त्या मुलीच्या चेहऱ्यावर तेज होते. जेव्हां मुलगी प्रसाद घेऊन निघून गेली, तेव्हां कल्याणीने पुजाऱ्याकडे तिची चौकशी केली.

पुजारी म्हणाला "तुम्ही हिला ओळखत नाही? सावकाराकडे हिशोब लिहीणाऱ्या गोविंद पंतांची मुलगी आहे ती. बिचारे! त्यांची स्थिती अगदी हलाखीची आहे. त्यामुळे आपल्या मुलीचे लग्न करुं शकत नाहीत. हिचे नांव रत्ना आहे."

त्याच क्षणी कल्याणीला वाटले ही मुलगी आपली सून होण्यास सर्वार्थाने लायक आहे. तिने स्वत: मनावर घेतले आणि त्यामुळे एक महिन्याच्या आंत रविन्द्रचे रत्नाबरोबर लग्न झाले.

ज्या दिवशी रत्ना प्रथम सासरी आली तेव्हां

रम्या दीक्षित

तिने प्रथम सासूच्या पाया पडून म्हटले, "तुम्ही माझे नशीब उजळवणाऱ्या देवी आहात. आपण जे सांगाल, जसे सांगाल, त्याप्रमाणे मी वागीन. आता आपण स्वयंपाक घरांत येऊं नका. आराम करा. चांगली विश्रांती ध्या. आपली सेवा करण्यात मला खूप आनंद वाटेल."

आपल्या सुनेच्या चांगल्या स्वभावावर कल्याणी खूष झाली. ती आपले आयुष्य आरामांत घालवू लागली. सून पण आपल्या आईपेक्षा सुद्धां जास्तच असेल अशी सासूची देखभाल करु लागली. सासूला खूष ठेवण्यांत तिने कोठेही कमतरता ठेवली नाही.

पण लग्नानंतर सहा महिन्याआधीच कल्याणी आजारी पडली. वैद्यांनी तपासले पण त्यांनाही कळेना की या आजाराचे काय कारण आहे. कल्याणीला उठा बसायला त्रास होत होता. सारखे दमायला होत होते. अंग मोडून आल्यासारखे वाटायचे. अशक्तपणामुळे ती बारीक सारीक गोष्टींवरुन चिडत असे. वैद्यांना देखील तिच्यावर उपचार करता आले नाहीत.

वैद्य म्हणायचे "तुम्हाला मधुमेह नाही की रक्तदाबाचा त्रास नाही. तुम्हाला आपल्या रागावर काबू आणला पाहिजे. तुमचे हृदयतर चांगले सशक्त आहे. त्यामुळे कळत नाही की छातीत का धडधडते?"

वैद्यांचे बोलणे ऐकून देखील कल्याणीला अस्वस्थ वाटत राहिले. एका संध्याकाळी श्वास घ्यायला त्रास व्हायला लागल्याने की आपल्या सुनेला म्हणाली "रत्ना...! असं वाटतंय की नातवंड पाहिल्याशिवायच माझे प्राण जाणार आहेत. माझ्या नशीबात हे सुख नाही असे दिसते". दुःखी आवाजात ती म्हणाली.

त्या दिवशी रात्रीं रत्नाने रडत रडत आपल्या नवऱ्याला ही गोष्ट सांगितली आणि म्हणाली, "त्यांची तब्येत किती चांगली होती. त्यांना काय होतंय, देव जाणे. त्यांची ही अवस्था पाहून माझ्या मनाला फार त्रास होतो. तुम्ही उद्याच त्यांना शहरात नेऊन एका चांगल्या वैद्यांना दाखवा".

दुसऱ्याच दिवशी रविन्द्र आपल्या आईला घेऊन शहरांत गेला. या दिवशी रत्नाच्या मोठ्या आत्याचा मुलगा रत्नाला भेटायला त्यांच्याकडे आला. रत्नाने रडत आपल्या सासूच्या आजारपणाबद्दल त्याला सांगितले. आणि म्हणाली "जर कां माझ्या सासूला कांही झाले तर मी जगूं शकणार नाही."

राजा म्हणाला, "कांही कामासाठी शहरांत गेलो होतो. तुला भेटावेसे वाटले म्हणून आलो. तुझे पती व सासू शहरातून परतल्यावर मी पुन्हा येईन. आणि

त्यांचा आजार बरा करायचा प्रयत्न करीन". असे सांगून तो निघून गेला.

दोन दिवसांनी कल्याणी व रविन्द्र शहरांतून परत आले. तिथल्या वैद्यांनी सर्व तपासण्या करुन, त्यांना काहीही झाले नाही असे निदान केले.

त्याच दिवशी संध्याकाळी राजा आला. तेव्हां रत्नाने त्याला विनंती केली की तिच्या सासूला तपासून खरंच कांही आजार आहे कां ते सांग.

राजाने कल्याणीची नाडीपरिक्षा केल्याचे नाटक करत विचारले. "आपल्या छातीत धडधडते, आपल्याला खूप अशक्तपणा वाटतो, हो ना?"

"सगळ्या वैद्यांना मी हेच सांगते. पण कोणी माझ्यावर विश्वासच ठेवत नाही." दुःखी आवाजात कल्याणी म्हणाली. तिचे डोळे व जीभ तपासत राजा म्हणाला "तुम्हाला फार थकवा येतो. सगळे अगदी कंटाळवाणे वाटते ना?" "हो ना, पलंगावरुन उतरुन मी चार पावले देखील टाकू शकत नाही. खाण्याची कांही चवच लागत नाही." कल्याणी म्हणाली. "आपल्याला सारखा राग येतो. बारीक सारीक गोष्टींवर चिडायला होते. ह्या रोगाच्या रोग्याला त्याची संवयच होते." राजा म्हणाला.

केवळ नाडीपरिक्षेवरुन घडाघड लक्षणे सांगणाऱ्या राजाकडे कल्याणी आश्चर्याने बघतच राहिली. त्याचे कौतुक करत ती म्हणाली "तूं तर माझ्या रोगाची लक्षणे अशी घडाघडा सांगतो आहेस, जसं कांही तुला ती आधीच लक्षांत आली होती. मुला, प्रत्येक वैद्य हेच सांगतो आहे की मला कोणताही आजार नाही." तिच्या बोलण्यात विषण्णता होती.

राजाने आपल्या पिशवींतून एक छान डबी

काढून तिला दिली. आणि म्हणाला "ह्यांत चूर्ण आहे. दिवसांतून दोन वेळा हे जेवणानंतर खा. लक्षांत ठेवा-एक चिमटीभरच. त्याचबरोबर आपल्याला थोडा व्यायाम करायला पाहिजे. परसदारातल्या झाडांना रोज पाणी घाला. देवळांत जाताना झपाझप चाला. एका आठवडयांत आपल्याला बरे वाटू लागेल".

कल्याणीने राजाच्या सांगण्याप्रमाणे चूर्ण खाल्ले. झाडांना पाणी घातले. देवळांत भराभर चालत जाऊं लागली.

राजाच्या सांगण्याप्रमाणे रविन्द्र आपल्या आईला म्हणाला "आई ग! रत्नाचा स्वयंपाक मला अजिबात आवडत नाही. कांही पण खावेसे वाटत नाही. तोंडाला कांही चवच नाही. कमीतकमी एकदा तरी तू स्वयंपाक करच. तुझ्या हातचे जेवण किती दिवसांत खाल्ले नाही. मी अगदी पोटभर जेवणार आहे."

मुलाच्या बोलण्याने खूष झालेली कल्याणी

सकाळचा स्वैपाक करुं लागली. दोन आठवडे असे गेल्यावर कल्याणीला वाटूं लागले की आपली तब्येत सुधारते आहे. थोडयाच दिवसात ती चांगली खुटखुटीत बरी झाली. जेव्हां कल्याणी संध्याकाळी देवळांत गेली होती, तेव्हां घरी आलेल्या राजाने रत्नाला सासूच्या प्रकृतीविषयी विचारले.

रत्ना म्हणाली, "तुझ्या औषधाने तर चमत्कारच केला आहे. मला माहीत आहे की तू कांही वैद्य नाहीस. तरीसुद्धा तू इतके रामबाण औषध कसे दिलेस? आणि रोगाचे कारण कसे ओळखलेस?"

तिच्या ह्या प्रश्नावर खोखो हंसत राजा म्हणाला, "ठीक आहे की मी वैद्यकशास्त्र शिकलो नाही. पण मानवीस्वभावाचा मी चांगला अभ्यास केला आहे. रोग्याचा रोग बरा व्हायला त्याचा वैद्यावर संपूर्ण विश्वास हवा.

त्याला असे वाटले पाहिजे की हा वैद्य आपल्याला बरे करुं शकेल. मी तुझ्या सासूमध्ये असा विश्वास निर्माण करुं शकलो. त्यामुळेच मी आपल्या कामांत सफल झालो. आता तुझ्या सासूच्या आजाराबद्दल सांगतो. त्यांना कुठलाही शारिरीक आजार नव्हता. त्यांचा आजार हा मानसिक आहे.

"एकुलत्या एक मुलाचे लग्न केल्यावर सर्व सासवांना साधारणपणे हे दुखणे होते. त्यांना वाटते आता घरांत कोणाला त्यांची गरज नाही. मुलगा हातांतून निसटला.

हा मानसिक ताण त्यांना आजारी पाडतो. त्या स्वतःला आजारी समजू लागतात. मी जे औषध दिलेले होते ते साखर घालून कुटलेले पीठ होते. इथून पुढे आपल्या सासूला आराम करायला सांगू नकोस. दोघी मिळूनमिसळून घरांतील कामे करा. सर्व गोष्टींत त्यांचा सल्ला घे. सगळयांत महत्वाची गोष्ट ही, की त्यांना असे वाटले पाहिजे की त्यांची तुम्हाला नितांत गरज आहे. हा समजच त्यांना निरोगी आणि ताजेतवाने ठेवेल".

उंबरठ्यावर उभे राहून रविन्द्र राजाचे सगळे बोलणे ऐकत होता. त्याच्याजवळ येत तो म्हणाला, "तुझ्या उपकारांची कायम आठवण राहील. आईला तर तू जसा कांही पुनर्जन्म दिलास". असे म्हणत त्याने रविन्द्रचे हात आपल्या हातांत घेतले.

महाभारत

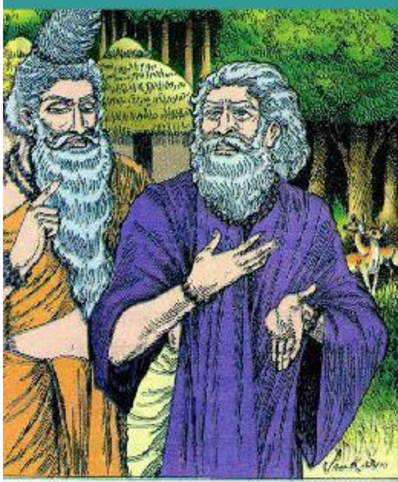
६४. धृतराष्ट्राचा मृत्यू

धृतराष्ट्राने आपल्या पाहुण्यांना आदरपूर्वक कंदमुळे आणि फळें खाण्यास दिली. आणि त्यांच्या राहाण्याची पण चांगली व्यवस्था केली. त्या रात्री पांडव आपल्या आईच्या चारी बाजूंना झोपले.

दुसऱ्या दिवशी ते बायका, पुरोहितांना बरोबर घेऊन आजूबाजूचा प्रदेश पाहाण्यास गेले. एका ठिकाणी त्यांना अग्निकुंड दिसले. त्यांत अग्नी प्रज्वलित होता. त्याच्यासमोर बसून ऋषी, मुनी होम करीत होते. तिथे वेगवेगळी जनावरे निर्भयपणे इकडे तिकडे वावरत होती. तसेच वेगवेगळे पक्षी देखील मुक्तपणे संचार करीत होते. पांडवांनी सगळीकडे फिरुन तो आश्रम बघितला. पांडवांना खूप आनंद झाला. आणि त्यांनी सगळ्या मुनींना विविध प्रकारची कातडी व कांबळी भेट दिली. नंतर ते धृतराष्ट्राकडे परत आले.

त्याच वेळी महर्षी व्यास आपल्या शिष्यांसह तिथे पोंचले. त्यांनी धृतराष्ट्राला विचारले "राजा, तुला हा वनवास सुखावह आहे ना? पुत्रशोक तुझे मन विकल करीत नाही ना? तुझ्यामुळे गांधारीला त्रास तर होत नाही ना? कुंतीदेवी तुम्हा दोघांची

चांगली काळजी घेत आहे ना? मला असे वाटतें कीं तुम्हाला इथे कुठल्याही गोष्टीची कमतरता नाही."

त्यानंतर व्यासांनी विदुराच्या जन्मरहस्याची हकीगत सांगितली. "विदुरच वास्तविक युधिष्ठिर आहे. महामुनी मांडवांच्या शापामुळे यमराजाने तुमचा भाऊ म्हणून जन्म घेतला. तोच यमराज योगबळाने युधिष्ठिराशी एकरूप झाला आहे. हे त्याचे जन्मरहस्य आहे. ह्यासाठी त्याने आपल्या योगबलाचा उपयोग केला आहे."

पांडव आपल्या परिवाराबरोबर त्या आश्रमांत एक महिनाभर राहिले. तेव्हां महर्षी व्यास पुन्हां एकदा तिथे आले. अनेक गोष्टी सांगून त्यांनी सगळ्यांची करमणूक केली. ह्याकाळांत नारदमुनी, पर्वत, देवल, विश्ववसु, तुंबरु व चित्रसेन तिथे आले. धृतराष्ट्राच्या अनुमतीने युधिष्ठिराने सर्वांचा यथोचित आदर सत्कार केला. तेव्हां व्यास, दुसरे पाहुणे, पांडव, धृतराष्ट्राबरोबर गांधारी, कुंती, द्रौपदी, सुभद्रा, इत्यादी स्त्रिया पण येऊन बसल्या.

प्राचीन महर्षी, देव आणि असुरांच्या गोष्टी ऐकल्या व ऐकवल्या गेल्या.

एकदा धृतराष्ट्र महर्षी व्यासांकडे आपले मन मोकळे करत म्हणाला, "आपल्या आगमनाने माझा जन्म सफल झाला. मला परलोकाची भीती नाही. पण मला ही काळजी आहे. माझ्या मुलांनी दुष्टपणाने पुण्यशील पांडवांचा अपमान केला. अनेक तरुण युद्धांत मारले गेले. युद्धांत मरण पावलेली माझी मुले, नातवंडे, स्वर्ग, नरकांत कुठे जातील कोण जाणे. ह्या काळजीने माझे मन शांत नाही".

धृतराष्ट्राचे हे बोलणे ऐकून गांधारीचे दुःख उफाळून आले. तिच्या बरोबर कुंती, द्रौपदी, सुभद्रा ह्या स्त्रियाही रडू लागल्या.

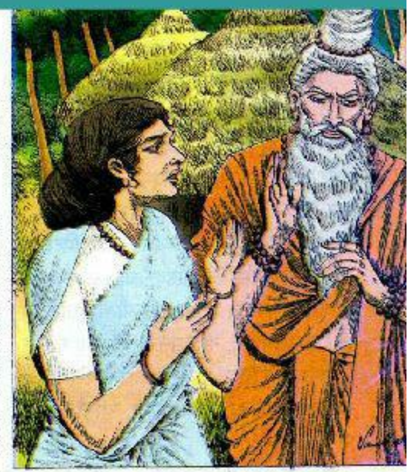
गांधारी हात जोडून म्हणाली "माझी मुलें मृत्युमुखीं पडून सोळा वर्षे झाली. तेव्हांपासून माझे पती रात्रंदिवस त्याचा शोक करीत आहेत. आमच्या मुलांच्या बायकाही दुःखी आहेत. द्रौपदी आपली मुले, भाऊ ह्यांच्यासाठी रडत आहे. सुभद्रा अभिमन्यूसाठी तर भूरिश्रवाची पत्नी आपले सासरे, पती व मुलांच्या मृत्यूचा शोक करत आहे. ह्या सर्वांचे दुःख दूर करण्याचा कांही उपाय सांगा".

व्यासांनी कुंतीला विचारले की "सांगा, तुमच्या मनांत कांही दुःख आहे कां?" ह्यावर कुंती म्हणाली की ती कर्णाच्या मृत्यूने दुःखी झाली आहे.

तेव्हां व्यास गांधारीला म्हणाले "तुला तुझे पुत्र, सगळे नातेवाईक दिसतील. कुंतीदेवी कर्णाला, सुभद्रा अभिमन्यूला, द्रौपदी आपल्या मुलाला, वडिलांना व भावाला देखील पाहील. हा विचार माझ्या मनांत आधीच आला होता. तो तुम्ही व कुंतीदेवींनी प्रगट केला. तुम्हाला कोणासाठीही दुःखी होण्याचे कारण नाही. महाभारतीय युद्धांत मरण पावलेले सगळे देव तरी आहेत, किंवा राक्षस आहेत. धृतराष्ट्र एक गंधर्व राजा आहे. पांडू मरुतगणाशी संबंधित आहे. विदुर व युधिष्ठिरांत यमराजाचा अंश आहे. त्याचप्रमाणे दुर्योधनात कलीचा व शकुनीत द्वापार आहे. दुःशासन इत्यादित राक्षसांचा अंश आहे.

भीमात वायूचा अंश, अर्जुनात नर नांवाच्या महर्षींचा अंश, नकुल सहदेवांत अश्विनी-कुमारांचा, अभिमन्यूत चंद्राचा, तर द्रौपदी व धृष्टद्युम्नात अग्नीचा अंश आहे. शिखंडीत राक्षसाचा अंश, तसेच द्रोणाचार्यांत बृहस्पती व अश्वथाम्यात शंकराचा अंश आहे. भीष्म वसूंमधील एक आहेत. तुम्ही सगळे उशीर न करता भागीरथीच्या तीरावर जा. युद्धांत मृत्यूपावलेल्या सर्व लोकांचे दर्शन घडवून मी तुमचे दुःख दूर करीन".

हे बोलणे ऐकून सगळ्यांचा उत्साह वाढला. मग काय, सगळे गंगेच्या तीराकडे निघाले. धृतराष्ट्र

आपल्या बरोबर पांडव व मुनींना घेऊन निघाला. सर्व लोक गंगेच्या कांठावर पोचून चांगली जागा बघून विश्रांती घेत होते. सूर्यास्तानंतर सर्वांनी लगेच गंगेत स्नान करुन आपले विधी पूर्ण केले. नंतर सर्व लोक महर्षी व्यासांजवळ जमले. व्यासांनी गंगेच्या पाण्यात डुबक्या मारुन पांडव, कौरव योद्धे व महाभारतीय युद्धांत मरण पावलेल्या सर्व वीरांना व्यासांनी उच्च स्वरांत आवाहन केले.

लगेचच नदीच्या तटावर मोठा गोंगाट ऐकूं येऊं लागला. भीष्म, द्रोण वगैरे एक एक करत नदीतून कांठाकडे येऊं लागले. विराट, द्रुपद, उप पांडव, अभिमन्यू, घटोत्कच, कर्ण, दुर्योधन, वगैरे ज्या वेषात व ज्या वाहनांवर युद्धभूमीवर गेले होते, तसेच नदीच्या पाण्यातून बाहेर येऊं लागले. आता त्यांच्यामधे कोणतेही शत्रुत्व नव्हते. व्यासांनी

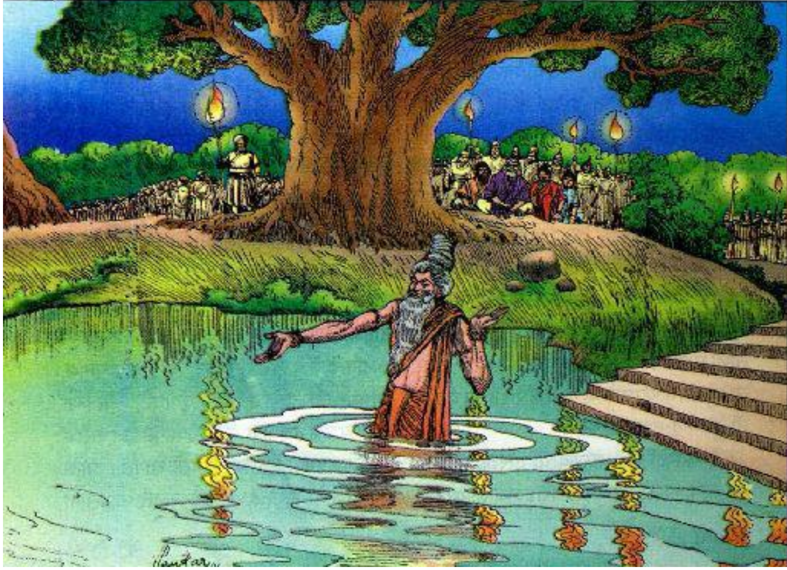
आपल्या तपोबलाने धृतराष्ट्राला दृष्टी दिली. गांधारी व धृतराष्ट्र आपल्या प्रिय व्यक्तींना नीटपणे तृप्ती होईपर्यंत बघूं शकले. आपापल्या प्रिय व्यक्तींना प्रगट होताना पाहणे हा अद्भुत अनुभव होता. सगळयांच्या अंगावर रोमांच उभे राहिले.

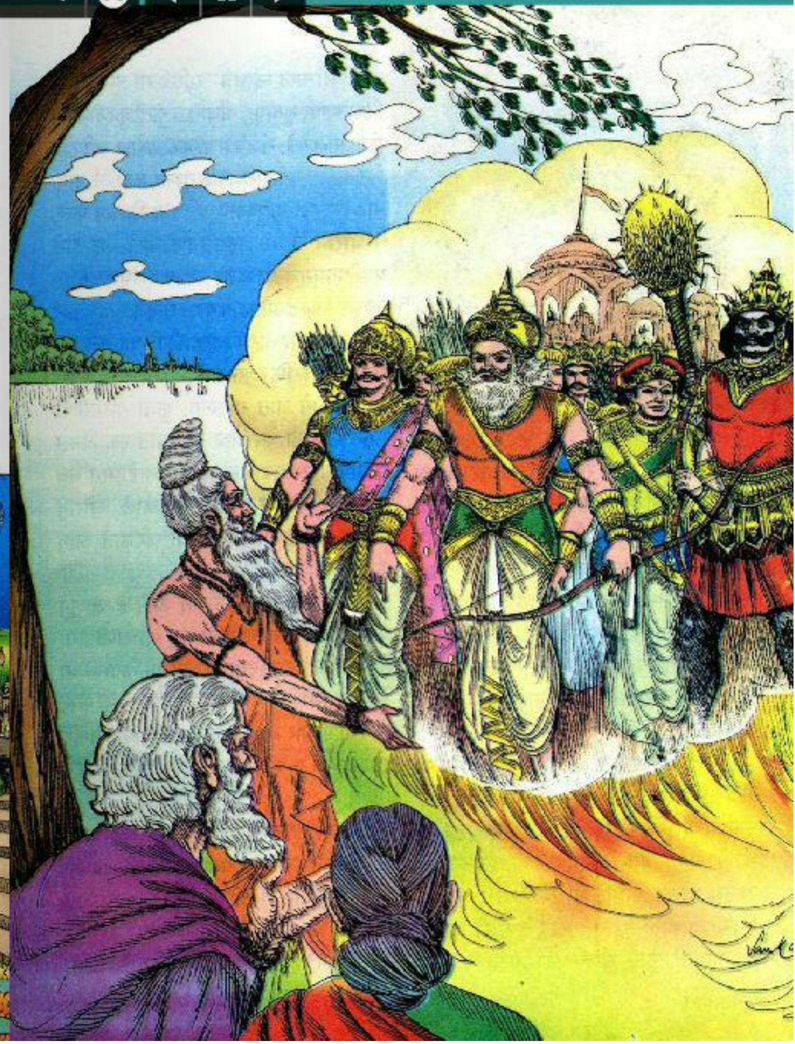
जिवंत लोकांनी मृत व्यक्तींबरोबर मिसळून अनुपम सुख मिळवले. पांडव, कर्ण, अभिमन्यू व उपपांडवांना भेटले. सगळयांनी मोठ्या आनंदात ती रात्र घालविली. नंतर मृतव्यक्ती जशा गंगेतून बाहेर आल्या तशाच गंगेत अंतर्धान पावल्या.व ज्या ज्या लोकांतून आल्या होत्या, त्या त्या लोकी परत गेल्या.

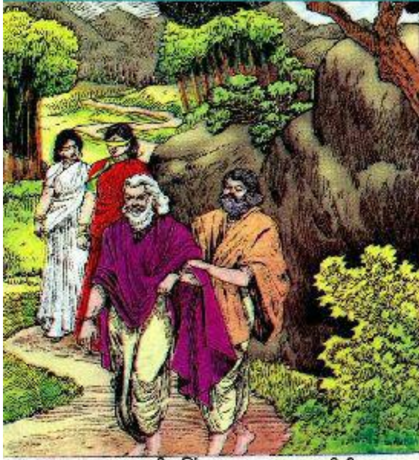
त्यानंतर व्यासांनी कौरव स्त्रियांना सांगितले, "तुम्हाला कोणाला आपल्या पतीबरोबर त्या लोकांत जायचे असेल तर नदीत प्रवेश करा." तेव्हां धृतराष्ट्राच्या सर्व सुना सासूसासऱ्यांची संमती घेऊन गंगेत उतरल्या.

ह्या प्रसंगानंतर धृतराष्ट्राचे दुःख पूर्णपणे दूर झाले. व तो शांत चित्ताने आपल्या आश्रमांत परतला.

एक महिनाभर आपल्याबरोबर रहाणाऱ्या पांडवांस त्याने सांगितले की आता त्यांनी हस्तिनापुरास जाऊन राज्यकारभार सांभाळावा. खरे तर युधिष्ठिराच्या मनांत तेथून जाण्याची

इच्छा नव्हती. किंवा राज्य करण्याचीही इच्छा नव्हती. त्याला आता सगळे सुने सुने वाटत होते.

युधिष्ठिराप्रमाणेच सहदेवाला देखील तिथून कुंतीपासून दूर जायचे नव्हते. पण कुंतीनेच त्यांनी हस्तिनापुरास परत जावे असा आग्रह धरला. त्यांना नाईलाजाने परत जावे लागले. धृतराष्ट्राने सर्व पांडवांना आलिंगून निरोप दिला. व युधिष्ठिर सहपरिवार हस्तिनापुरास जाण्यास निघाला.

काही काळानंतर नारदमुनी युधिष्ठिराला भेटण्यास आले. युधिष्ठिराने त्यांचे यथोचित स्वागत करुन खुशाली विचारली. नारद म्हणाले की ते गंगातीरावरील तपोवनास भेट देऊन आले आहेत. तेव्हां युधिष्ठिराने विचारले'' आपण माझ्या काकांना भेटलात का? ते सुखी आहेत ना? गांधारी, कुंती, संजय कसे आहेत?''

तेव्हां नारद म्हणाले'' युधिष्ठिरा! तुम्ही तेथून निघाल्यावर धृतराष्ट्र, गांधारी व कुंती कुरुक्षेत्राहून गंगाद्वारास गेले. संजय व याजक ब्राह्मण अग्निहोत्र घेऊन गेले. गंगाद्वाराजवळ तुझ्या काकांनी सहा महिने केवळ वायुभक्षण करुन कठोर तप केले. गांधारीने केवळ जलग्रहण केले. कुंतीने मासोपवासाचे व्रत घेतले. संजय एकभुक्त झाला. याजक अखंड अग्निहोत्र करत राहिले.

यानंतर धृतराष्ट्र कोणाचाही विचार न करता रानावनांत फिरु लागले. गांधारी, कुंती त्यांच्यामागे जात राहिल्या. कुंती गांधारीची सतत काळजी घेत असे. तेवढ्यांत एक दिवस धृतराष्ट्र गंगास्नान करुन आश्रमाकडे परत येत असताना जोराचे वादळ सुरु झाले. जोराने वाहाणाऱ्या वाऱ्यांमुळे साऱ्या जंगलात आग पसरली.

आग आपल्याजवळ येत आहे हे जाणून धृतराष्ट्र संजयाला म्हणाला ''तू ह्या क्षणीं ज्या दिशेला आग नाही त्या बाजूला जा. आम्ही या आगीत भस्म होऊन उत्तम लोक प्राप्त करुं. आमचा विचार आता कोणी बदलू शकत नाही. तुला माझ्या या शेवटच्या आज्ञेचे पालन केलेच पाहिजे.''

संजय मोठ्या काळजीने म्हणाला ''हे राजन, तुम्ही अग्नींत भस्म होणे मला मान्य नाही. आगीने आपल्याला चारी बाजूंनी वेढले आहे. आता काय करायचे?''

''संजय, तपस्वी लोक वायू, अग्नी किंवा जल,

ह्यातील कुठल्याही कारणाने मरण्यास तयार असतात. तू उशीर न करता येथून निघून जा''. धृतराष्ट्राने त्याला आज्ञा केली.

संजयाने धृतराष्ट्र, गांधारी व कुंतीला भक्तिभावाने प्रदक्षिणा घालून योगसमाधी लावण्यास सांगितले. तिघांनी तसेच केले. त्यांची शरीरे काष्ठवत झाली. संजय दावानलातून बाहेर पडून गंगातटावर पोचला. आणि नारदांना भेटला. धृतराष्ट्र, गांधारी व कुंती दावानलात भस्मसात झाले. ही गोष्ट नारदांना सांगून संजय हिमालयात गेला.

ही बातमी कळताच पांडवांबरोबर सारे हस्तिनापुर शोकांत बुडाले. तेव्हां नारदांनी युधिष्ठिराला समजावले की दावानलांस कारण झालेला अग्नी धृतराष्ट्राचाच आहे. आपल्याच अग्नीने मृत्यू पावलेला धृतराष्ट्र उत्तमलोकी गेला आहे.

युधिष्ठिराने गंगातटी जाऊन मृत व्यक्तींसाठी जलतर्पण केले. नंतर श्राद्ध करुन बाराव्या दिवशी दानधर्म केला. महाभारत युद्धानंतर अठरा वर्षांनी धृतराष्ट्र मृत्यू पावला. त्यांतील शेवटची तीन वर्षे त्यांनी वनवासात घालविली.

धृतराष्ट्राच्या मृत्यूनंतर युधिष्ठिराने आणखी अठरा वर्षे राज्य केले. त्या काळांत त्यांना अजून एक भयंकर बातमी कळली की एका मुसळामुळें समस्त यादवकुळ नष्ट झाले आहे. केवळ श्रीकृष्ण व बलराम वाचले आहेत.

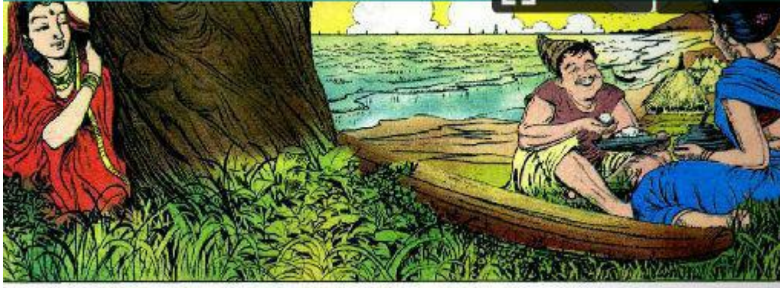
युधिष्ठिराने आपल्या भावांना बोलावून विचारले की ''असं कानावर आले आहे की समस्त यादव आपसांत लढून मारले गेले आहेत. आता आपण काय करावे?''

यादवांच्या नाशाचे कारण असे होते की एकदा विश्वामित्र, कण्व, व महर्षी नारद द्वारकेस गेले. त्यांना येताना बघून सारण इत्यादी यादवांनी सांबाला स्त्रीवेष धारण करुन मुनींना सांगितले ''ही तर गर्भवती आहे. हिच्या पतीला मुलगा हवा आहे. आपण सांगा कीं काय होणार आहे?''

तेव्हां मुनींना सांगितले ''सगळ्या यादवांचा नाश करणारे मुसळ ह्याच्या गर्भातून जन्मेल''

ह्या नंतर मुनींनी कृष्णाचे दर्शन करुन त्याला घडलेली हकिगत सांगितली. कृष्णाने हा वृत्तांत ऐकून मनाशी निश्चय केला की मुनींचा शाप खोटा ठरणार नाही. व्यर्थ जाणार नाही. **(क्रमशः)**

महाराणीचा स्वयंपाक

जगदीश्वरीदेवी राजा वीरसेनाची पट्टराणी होती. दोघे जनतेचा आदर्श बनून राज्य करत होते.

एका कार्तिक महिन्यातल्या पौर्णिमेला राजाराणी फिरायला समुद्राकांठी गेले. समुद्रकिनारी एक झोपडी होती. त्यात एक कोळ्याचे जोडपे रहात होते.

या वेळी ते दोघे एका बाजेवर बसून जेवत होते. कोळ्याने पातेल्यातून भाजी आपल्या ताटांत वाढून घेतली. आणि म्हणाला "लच्छे, तुझ्या हातचे जे कांही खाणे बनते ना, ते अगदी अमृतासारखे लागते. माश्याचे हे कालवण काय चवदार झालंय बघ. झिंग्याची ही आमटी वा! किती कौतुक केले तरी ते कमीच आहे". तो आपल्या बायकोची स्तुती करतच होता.

कोळ्याची बायको नवऱ्याच्या स्तुतीवर खुष होऊन सांगू लागली" उद्या तुमच्यासाठी माशाचे असे कालवण बनवते की एकदा खाल्ले, की तुम्ही रोज तेच पाहिजे म्हणून हट्ट कराल". तिच्या आवाजात आनंदीआनंद भरला होता.

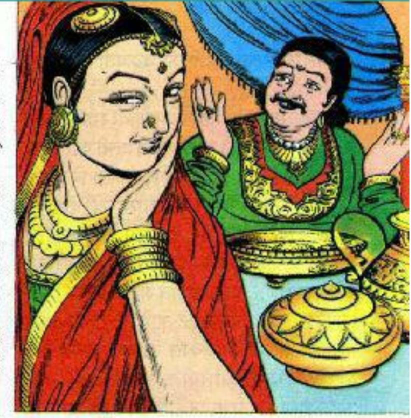
हे दृष्य राणीच्या मनावर पक्के ठसले. तक्षणी तिने असा निश्चय केला, की ती भविष्यांत असे जेवण बनवेल, की जे खाऊन तिचे पती वीरसेन तिचे आभाळायेवढे कौतुक करतील.

दुसऱ्याच दिवशी तिने सर्व स्वैपाक्यांस स्वयंपाकघरातून बाहेर काढले. आणि कष्ट करुन स्वतः स्वयंपाक केला. तिने केलेले पदार्थ आचाऱ्याने राजाला वाढले.

राजाने जेवायला सुरवात करण्याआधीच राणी म्हणाली "आयुष्यांत प्रथमच मी स्वतः तुमच्यासाठी स्वयंपाक केला आहे. चव घेऊन स्वयंपाक कसा काय झाला आहे ते आपण सांगा".

राणीने बनविलेले पक्वान्न राज्याच्या पोटात जाते न जाते तोच त्याला ओकारी येऊं लागली. वरणांत मीठ नाही, तर भाजीत तिखटच-तिखट. आणि तीही करपलेली, खिरीचे दूध फाटलेले होते. पण त्याला राणीला निराश करायचे नव्हते. तिचे मन दुखवायचे नव्हते. म्हणून तिच्या जेवणाची स्तुती करत राजा म्हणाला" तुझ्या जेवणाची चव अमृतासारखी आहे. मला स्वप्नांतसुद्धा वाटले नव्हते की तू इतके स्वादिष्ट जेवण बनवू शकतेस".

ह्या प्रशंसेने राणीच्या आनंदाला पारावार उरला नाही. जेव्हां ती जेवूं लागली तेव्हां तिला एकही पदार्थ चविष्ट लागला नाही.तरीपण तिने ठरविले की जर आपल्या पतीला आपले जेवण आवडले असेल तर आपल्याला थोडाफार त्याग केला पाहिजे. तिने राजाला सांगितले. "इथूनपुढे मीच स्वयंपाक करीन, त्याला अमृत समजून आपण खात रहा".

तिचे बोलणे ऐकून राजा मोठ्या संकटात सांपडला. त्याला आपल्या घशांत कांहीतरी अडकल्यासारखे वाटूं लागले. रोज राणीच्या हातचे जेवण जेवण्याच्या कल्पनेने तो भयभीत झाला. आणि म्हणाला "महाराणी, तुला इतके कष्ट करायची काय जरूर आहे?" त्याने तिला समजावण्याचा प्रयत्न केला.

पण राणीने राजाचे बोलणे थांबवून म्हटले, "पतीसाठी स्वयंपाक करायला कष्ट कसले? कोणत्याही भारतीय नारीला असे वाटणें शक्यच नाही." तिने साफ साफ सांगितले. त्या दिवसापासून राजा मोठ्या अडचणींत पडला. राणी रोज वेगवेगळी पक्वान्नें बनवून त्याला जबरदस्तीने खायला घालते आहे, अशी त्याला स्वप्नें पडूं लागली. एका आठवड्यात त्याला आयुष्य व्यर्थ वाटूं लागले.

या कठीण गंभीर समस्येतून सुटण्यासाठी त्याला एकही योग्य मार्ग सापडेना. शेवटी त्याने दरबारांतल्या बलराम विदूषकाला बोलावून म्हटले, "बलराम, राणीच्या स्वयंपाकाच्या संकटातून तूंच मला वांचवू शकतोस. जे काय करायचे आहे, ते लवकर कर. आणि मला ह्यांतून सोडव".

"महाराज, घाबरूं नका. चक्रवर्तींच्या जन्मोत्सवांत भाग घेऊन चार, पांच दिवसांत परत येतो. लागलीच या भीतिच्या जंजाळातून आपल्याला सोडवून आपले रक्षण करीन" विदूषक राजाला धीर देत म्हणाला.

चक्रवर्तींचा जन्मदिवस व वीरसेनच्या पित्याचा श्राद्धदिवस एकाच दिवशी येत असत. ह्या कारणाने राजाने चक्रवर्तींच्या जन्मदिन उत्सवांत कधीही भाग घेतला नाही. पण यावर्षीच्या उत्सवाचे एक वैशिष्ठ्य होते, की त्यांच्या विवाहानंतर हा पहिला जन्मदिन साजरा होणार होता. म्हणून मोठ्या प्रमाणावर साजरा केला जाणार होता. लोकांचे असे म्हणणे होते की चक्रवर्तींची पत्नी फार सुंदर आहे.

उत्सवांत भाग घेऊन परतल्यावर बलराम विदूषकाला राणी जगदीश्वरीदेवीने आपल्या अंतःपुरात बोलावून घेतले. ती हे जाणून

'मीरा सिंह'

घेण्यासाठी उत्सुक होती की चक्रवर्तीची बायको किती सुंदर आहे?

"उत्सव काय मोठ्या प्रमाणावर साजरा केला कां? असं ऐकले की चक्रवर्तींची पत्नी फार सुरेख आहे. हे खरं का?" राणीने विदूषकाला विचारले.

विदूषकाने निराश झाल्यासारखे दाखवून म्हटलें "खरं म्हटलं तर आपल्या चेहेऱ्यावर जे तेज, झळाळी आहे ते मशाल घेऊन शोधले तरी कुठे सापडणार नाही. आपले सौंदर्य सहज आहे. त्यांचे सौंदर्य दागिन्यांमुळे आहे, ते कृत्रिम आहे. मला वाटतं की आजकाल आपण जास्त वेळ स्वयंपाकघरात घालवीत आहात. ही गोष्ट आपल्याला अगदी नवीन आहे. धुरामुळे आपल्या चेहेऱ्यावरचे तेज कमी होत आहे. डोळे लाल दिसत आहेत. आपल्या कांतीचा रंग बदलत आहे."

हे ऐकून राणीचा चेहरा पडला. स्वतः स्वयंपाक केल्याने चेहेऱ्यावरचे तेज कमी होते आहे, हे ऐकून तिला वाईट वाटले.

राणीच्या चेहेऱ्यावर बदलणारे भाव बारकाईने बघत विदूषक होता. तो म्हणाला, "महाराणी, चक्रवर्तींच्या पत्नीचे एक वैशिष्ट्य आहे. त्याबद्दल आपल्याला सांगितलेच पाहिजे."

राणीने ताबडतोब विचारले "ते काय आहे?"

"उत्सवासमयी चक्रवर्ती दांपत्याने सर्वांच्या बरोबर बसून जेवण केले. तेव्हां चक्रवर्तींच्या बायकोने तिथे ठेवलेल्या चोवीस पक्वान्नांतील, पतीला आवडणारी पक्वान्नें निवडून स्वतःच्या हाताने वाढली. तिला असे वाढताना पाहून चक्रवर्ती मनांतल्या मनांत तिची प्रशंसा करुं लागले. कारण राणी त्यांच्या आवडीचे जेवण त्यांना वाढत होती. असं ऐकलं की अंतः पुरातल्या बायका स्वयंपाकघरांकडे ढुंकूनदेखील बघत नाहीत. त्या नातेवाईकांना व पतीला फक्त जेवायला वाढायचे काम करतात."

विदूषक म्हणाला.

त्या दिवसापासून राणीने स्वयंपाक करणे सोडले. आचाऱ्यांनी बनवलेले पदार्थ ती स्वतः राजाला वाढूं लागली.

राजाचे कष्ट असे दूर झाले. आता त्याचे आनंदाचे दिवस आले होते. खूष होऊन राजाने विदूषकाला ह्या कामाबद्दल एक मोत्यांचा हार भेट दिला.

या महिन्यांत जन्मलेली श्रेष्ठ व्यक्ति

पी.सी. महालनोबिस

तुम्ही जर संख्याशास्त्राचे प्रेमी, विद्यार्थी, किंवा अभ्यासक असलात, तर तुम्ही बहुविध विश्लेषणांत नमुन्यांचे पृथक्करण करणें आणि त्यांचे वेगवेगळे घटक यांची शास्त्रशुद्ध पाहाणी करणे, याबद्दल ऐकलं असेलच.

जमवलेल्या माहितीची मोजणी करणे व त्याची सांगड घालणें ही सखोल पद्धत एका भारतीयाने - प्रसंतचंद्र महालनोबीस यांनी शोधून काढलेली आहे.

या महान शास्त्रज्ञाने भारताला संख्याशास्त्राच्या जगतात, मानाचे पान दिले आहे. त्यांचा जन्म २९ जून १८९३ रोजीं झाला. कलकत्ता विद्यापीठांतून त्यांनी बी. एस.सी. (ऑनर्स) ही पदवी घेतली, आणि इंग्लंडमधल्या केंब्रिज विद्यापीठांतून गणितांत एम्.ए.ची पदवी घेतली. या काळांत त्यांची योगायोगाने संख्याशास्त्राशी ओळख झाली.

त्यांचे गुरु डब्ल्यू.एच्. मॅकॉले यांनी त्यांना 'बायो-मेट्रिका आणि बायोमेट्रिक टेबल्स्' हा नुकताच प्रसिद्ध झालेला ग्रंथ वाचण्यास सांगितले. त्यांच्या गुरुचा अंदाज अचूक ठरला. या ग्रंथांमुळें महालनोबीस अगदी भारावून गेले, आणि त्या विषयांत त्यांनी रस घेण्यास सुरुवात केली. १९१५ सालीं ते भारतांत परतले. त्यांनी कलकत्त्याच्या प्रेसिडेन्सी कॉलेजमधें लेक्चररची नोकरी घेतली. आणि उरलेल्या वेळांत त्यांचा संख्याशास्त्राचा अभ्यास चालूं राहिला.

१९१७ सालीं कलकत्ता विद्यापीठांतल्या विद्वान शिक्षणतज्ञांनी परीक्षांच्या पद्धतींत बदल करण्याचे ठरवले, तेव्हां त्यांनी महालनोबीस यांची मदत मागितली. संख्याशास्त्रांतल्या नवीन चिकित्सापद्धतीचा निकष त्यांनी प्रश्नपत्रिका, विद्यार्थी व प्राध्यापक या सर्वांना, महालनोबीस यांनी लावला व या समस्येचा खोलवर अभ्यास केला.त्यावरुन यांनी कांही निष्कर्ष काढले व सूचना के[illegible] झा[illegible] परीक्षांच्या पद्धतींत बदल करण्यांत आले. तेव्हांपासून मानववंश शास्त्र, लोकसंख्याशास्त्र, रोगराईचे शास्त्र आणि हवामानशास्त्रासारख्या निरनिराळ्या विषयांवर त्यांचा सल्ला घेण्यांत येऊं लागला.

१९३९साली त्यांनी इंडियन स्टॅस्टिस्टिकल इन्स्टिट्यूटची स्थापना केली.

१९५० सालीं जेव्हां योजनासमिती स्थापन झाली तेव्हां त्या समितीचे अध्यक्ष पंतप्रधान नेहरु होते आणि महालनोबीस उपाध्यक्ष होते. 'महालनोबीस अंतर' हे त्यांचं जगाला सर्वांत मोठं योगदान आहे. पृथ्वीच्या पाठीवरच्या कोणत्याही दोन भौगोलिक स्थानांमधले अंतर मोजण्यासाठीं याचा वापर केला जातो.

१९४९ मधें महालनोबीस इंडियन नॅशनल इन्स्टिट्यूट ऑफ स्टॅटिस्टिक्स चे अध्यक्ष झाले, व त्यांनी राष्ट्रीय नमुन्यांचे सर्वेक्षण करण्याचे काम सुरु केले. १९४५ मधें ते रॉयल सोसायटीचे सदस्य म्हणून निवडून आले. त्यांना १९६८ मधें त्यांच्या शास्त्रीय कामगिरीबद्दल पद्मविभूषण हा बहुमान दिला गेला. २८ जून, १९७२ रोजीं त्यांचे निधन झाले.

विजयी कोण?

मगधराजाच्या दोन बायका होत्या. दोघींनीही एकाच दिवशी एकाच वेळी, एकेका मुलाला जन्म दिला. एकाचे अमरसिंह व दुसऱ्याचे जयसिंह, अशी त्यांची नांवे ठेवली. दोन्ही मुले रुप ताकदीत एकमेकांपेक्षां कमी नव्हती. सर्व विद्यांत दोघेही सारखेच पारंगत होते. युद्धकलांत देखील दोघे तितकेच कुशल होते.

पण दोघांत एक फरक होता. अमरसिंह घोडेस्वारी व खड्गयुद्धांत निपुण होता. तर जयसिंह हत्तीवर स्वार होण्यात व मल्लयुद्धांत निपुण होता. दोघांचे एकमेकावर अतोनात प्रेम होते.

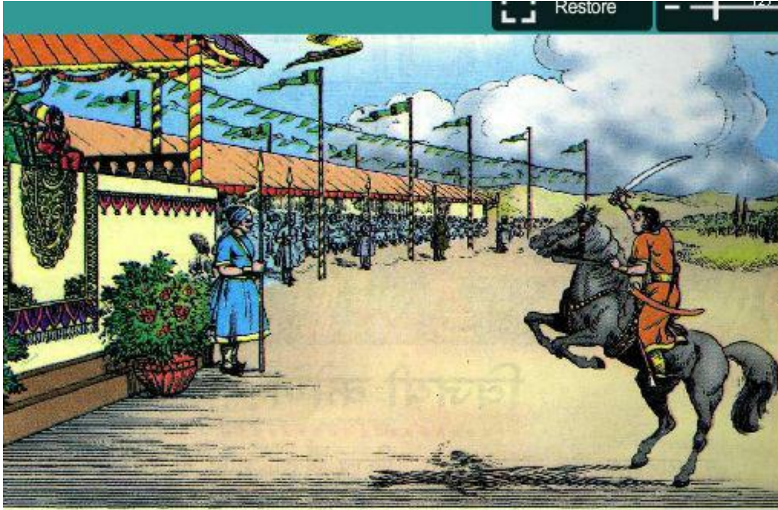
राजा म्हातारा झाला होता. त्याला हाच विचार सतावत होता. की दोघांमधील कोणाला गादीवर बसवावे? दोघांचा जन्म एकाच दिवशी झाला होता. त्यामुळे लहानमोठे असण्याचा प्रश्नाच नव्हता. राज्याचे दोन तुकडे करणे पण शक्य नव्हते.

म्हणून त्या दोघांच्या योग्यतेची, लायकीची परिक्षा घेऊन जो अधिक योग्यतेचा आहे. त्याच्यावर राज्य सोपविणे योग्य होते. राजा व मंत्री खूप दिवस ह्या गोष्टीवर विचार करत होते. परन्तु दोन्ही राजकुमारांत अधिक योग्य कोण आहे ह्याचा निर्णय ते घेऊं शकले नाहीत.

राजा व मंत्री राज्याच्या वारसाबद्दल विचार करत आहेत ह्याची दोन्ही राजकुमारांना जरासुद्धा जाणीव नव्हती.

त्याचवेळी कौशिक देशाच्या राजकुमारीचे स्वयंवर आयोजित केले होते. त्यासाठी अशी घोषणा केली होती, की

Restore

ह्यावेळी विविध स्पर्धा होतील. आणि सर्व स्पर्धांमध्ये ज्याला यश मिळेल त्याच्याबरोबर राजकुमारीचा विवाह होईल.

ही बातमी ऐकल्यावर राजा व मंत्रींनी दोन्ही राजकुमारांना स्वयंवराला पाठविण्याचे ठरविले. त्यांना अशी खात्री होती की तेथे कोण जास्त योग्य आहे हे निश्चितपणे कळेल.

आपल्या वडिलांच्या आज्ञेप्रमाण अमरसिंह व जयसिंह दोघे कौशिक राजकुमारीच्या स्वयंवरात भाग घेण्यास गेले.

स्वयंवरासाठी अनेक देशांचे राजकुमार आले होते. अमरसिंह व जयसिंहाने त्या सर्वांशी वेगळी वेगळी स्पर्धा केली, व त्यांना हरवून दोघे सारखेच विजयी झाले.

शेवटी त्या दोघांच्यात स्पर्धा झाली, तेव्हां अश्वारोहण व खड्गयुद्धात अमरसिंह विजयी झाला, तर मल्लयुद्ध व हत्तीवर स्वार होण्यात जयसिंह विजयी झाला. अशा तऱ्हेने दोघांच्या विजयांची संख्या सारखीच झाली.

या दोन्ही युवकांपैकी कोणाशी आपल्या मुलीचा विवाह करायचा ह्याचा निर्णय कौशिकराजाला देखील करता येईना.

आपला निर्णय आपण तीन दिवसांनी सांगू असे म्हणून त्याने सर्व राजकुमारांना त्यांच्या निवासस्थानी पाठविले.

नंतर कौशिकाने आपल्या मंत्र्यांशी सल्लामसलत करुन एक दवंडी पिटली. की जो युवक अमरसिंह व जयसिंहामधे कोण अधिक योग्य आहे हे सांगेल, त्याच्याशी राजा, आपल्या दुसऱ्या मुलीचा विवाह करेल. व त्याला अर्धे राज्य देईल.

दुसऱ्या दिवशी एक मुनी आपल्या शिष्याला घेऊन दरबारांत आले व म्हणाले "राजा, तुझ्या मुलीच्या विवाहासंबंधी तुला जो प्रश्न पडला आहे, त्याचे उत्तर माझा हा शिष्य देईल."

राजाने विचारले "मुनीवर्य, हा प्रश्न कसा सुटेल?"

तेव्हां शिष्य म्हणाला "राजा अमरसिंह घोडेस्वारी व खड्गयुद्धांत प्रवीण आहे. पण मल्लयुद्ध व हत्तीवर स्वार होण्यात तेवढा पारंगत नाही. हत्तीवर स्वार झालेल्या खड्गधारी योद्ध्यापेक्षां घोड्यावर स्वार झालेल्या वीराला कांहीही करता येत नाही. म्हणून जयसिंहापेक्षा अमरसिंह अधिक योग्य आहे."

हा विचार सर्व लोकांना पटला. राजाला पण समाधान वाटले की त्याची एक मोठी चिंता दूर झाली.

तेवढ्यात मुनी व त्यांच्या शिष्याने आपले नकली वेष काढून टाकून आपले खरे रुप प्रगट केले. मुनींचा वेष अमरसिंह तर शिष्याचा वेष जयसिंहाने घेतला होता.

कौशिकराजाने आपल्या दोन्ही राजकन्यांचा विवाह दोन्ही राजकुमारांशी करुन जयसिंहाला अर्धे राज्य दिले. ह्याबरोबरच मगधराजाचा पण प्रश्न सुटला. नंतर मगधराजाने अमरसिंहास राज्याभिषेक केला.

